

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Omsorg är någonting kvinnligt, eller?

En kvalitativ studie kring omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv i hemtjänstarbetet

Socionomprogrammet

C-uppsats VT 2011

Författare: Anna Faxér och Marie Svantesson

Handledare: Gerd Gustafsson

Abstract

Titel	Omsorg är någonting kvinnligt, eller? En kvalitativ studie kring omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv i hemtjänstarbetet
Författare	Anna Faxér och Marie Svantesson
Nyckelord	<i>genus, kön, omsorgsförmåga, hemtjänst, social konstruktion</i>
Syfte	Syftet med rapporten är att undersöka hur föreställningen att <i>omsorg är någonting kvinnligt</i> tar sig uttryck bland medarbetarna i hemtjänsten i det direkta arbetet med omsorgstagarna. Syftet är även att försöka förstå den rådande kvinnodominansen inom hemtjänstyrket.
Frågeställningar	<p>Hur ser föreställningen kring att <i>omsorg är någonting kvinnligt</i> ut bland medarbetare i det direkta omsorgsarbetet i hemtjänsten?</p> <p>Hur reproduceras och/eller omformas föreställningen <i>omsorg är någonting kvinnligt</i> i det direkta omsorgsarbetet i hemtjänsten?</p> <p>Hur kan den rådande könssegregeringen inom hemtjänstyrket förstås?</p>
Metod	Vi har använt oss av kvalitativ metod och utfört åtta semistrukturerade djupintervjuer. Våra informanter utgörs av medarbetare inom hemtjänsten och urvalet har gjorts med tanke på att få variation gällande kön, ålder samt erfarenhet inom yrket. Materialet har vi tolkat genom meningskategoriserande analys. Vi har utgått från det socialkonstruktivistiska synsättet och samlat empirisk data utifrån detta. I analysen har vi även tillämpat det interaktionistiska perspektivet.
Resultat	Vad uppsatsen visar är att föreställningen <i>omsorg är någonting kvinnligt</i> reproduceras såväl som omformas i det direkta arbetet med omsorgstagarna. Informanterna visar en medvetenhet rörande föreställningen men tar avstånd från den och resultatet visar att den personliga lämpligheten, inte könet, är mest betydande för omsorgsförmågan. De skäl som informanterna tar upp rörande könssegregeringen som råder inom yrket är tradition, samhällets påverkan på män inom omsorgsyren, trygghet för kvinnor i omsorgsrollen samt yrkets låga lön och status. Något som påvisas genom intervjuerna med de manliga intervjupersonerna är att de har tränat upp omsorgsförmågan i och med inträde i hemtjänstyrket, vilket påvisar att god omsorgsförmåga inte är kopplat till kön och att föreställningen att <i>omsorg är någonting kvinnligt</i> är en social konstruktion.

Förord

I mötet med informanterna har vi fått möjlighet att få en djupare inblick i omsorgsycket samt hur kvinnliga och manliga medarbetare i det direkta omsorgsarbetet möts av olika förväntningar utav omsorgstagarna och även ifrån omvärlden.

Vi vill tacka de medarbetare inom hemtjänsten som varit snälla och ställt upp på intervjuer. Det var svårt att få tag på personer som ville medverka i vår studie, därav är vi mycket tacksamma över er som ville delge oss era erfarenheter rörande ämnet.

Avslutningsvis vill vi tacka vår handledare Gerd Gustafsson som varit oss mycket behjälplig i forskningsprocessen. Tack vare dig har vi kunnat hålla vår planerade tidslinje under arbetets gång. Du har varit väldigt engagerad i uppsatsen och kommit med många bra tips och idéer som lett arbetet framåt.

Anna och Marie

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	2
1.1.1	Kvinnor på arbetsmarknaden och i omsorgen - ett historiskt perspektiv	2
1.1.2	Sekundär könssegregering.....	3
1.1.3	Regeringens jämställdhetsplan	4
1.2	Syfte.....	4
1.3	Frågeställningar	4
1.4	Begreppsförklaringar	5
1.4.1	Begreppet omsorg	5
1.4.2	Begreppet genus	5
1.5	Avgränsningar.....	6
2	Tidigare forskning.....	6
2.1	Genus i social omsorg.....	7
2.2	Den manliga omsorgsrollen.....	8
2.3	Det direkta omsorgsarbetet.....	9
2.4	Könsfördelningen inom omsorgsarbeten.....	9
2.5	Omsorg ur ett internationellt perspektiv	10
3	Metod	11
3.1	Förförståelse	11
3.2	Val av ansats	12
3.3	Litteratursökning	12
3.4	Val av datainsamlingsmetod	13
3.5	Urval	14
3.6	Möte med informanterna	15
3.7	Val av analysmetod.....	16
3.8	Reliabilitet och validitet.....	17
3.8.1	Reliabilitet	18
3.8.2	Validitet.....	18
3.9	Generaliserbarhet.....	19

3.10	Etiska reflektioner	19
3.11	Metoddiskussion	21
4	Teoretiska perspektiv	22
4.1	Socialkonstruktivistisk synsätt	22
4.1.1	Genuskontraktet och genussystemet:	23
4.1.2	Självuppfyllande profetia	24
4.2	Symbolisk interaktionism	24
4.2.1	Rollteori.....	25
5	Resultat/analys	26
5.1	Presentation av informanter	26
5.2	Könssegregerad hemtjänst	27
5.2.1	Tradition	27
5.2.2	Samhällets påverkan.....	28
5.2.3	Omsorg – en trygghet	29
5.2.4	Lön och status.....	29
5.3	Det direkta omsorgsarbetet	31
5.3.1	Föreställningen <i>omsorg är någonting kvinnligt</i> reproduceras.....	31
5.3.2	Föreställningen <i>omsorg är någonting kvinnligt</i> omformas	33
5.4	Omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv	34
5.4.1	God omsorgsförmåga	34
5.4.2	Föreställningen att <i>omsorg är någonting kvinnligt</i> som social konstruktion	36
6	Sammanfattning	37
7	Slutdiskussion	38
8	Förslag till vidare forskning	40
9	Källförteckning	42

1 Inledning

och Herren Gud sade: Det är inte bra att mannen är ensam. Jag skall ge honom någon som kan vara honom till hjälp. (Bibelkommissionen (1999), 1:a Mos 2:18)

Citatet är hämtat ur Bibeln och kan tolkas som en av Guds första beskrivningar av kvinnan, i vilket hon framställs som en hjälprea åt mannen. Detta tycker vi visar på att det sedan länge tillbaka har funnits en syn på omsorg som någonting kvinnligt. Även utifrån ett biologiskt perspektiv tycker vi oss kunna se att det existerar en tydlig koppling mellan omsorg och kvinnlighet. Denna föreställning intresserar oss då vi ifrågasätter dess giltighet. Enligt biologismen anammats vissa beteenden lättare av flickor och andra av pojkar, något som Arrhenius (1999) behandlar i sin bok *En riktig kvinna*. Arrhenius berättar om hur detta resulterar i könsroller som i det tidiga mänskliga samhället kunde utnyttjas till den effektiva arbetsfördelning som var livsavgörande. Hon beskriver vidare att biologister hävdar att de skillnader som finns i arbetslivet idag är uttryck för en naturlig och riktig ordning. Enligt Arrhenius anser biologister att vår kulturs bild av manligt och kvinnligt speglar eviga naturlagar som varken kan eller bör rubbas (ibid.). Biologismens syn på de existerande könsrollerna är en möjlig förklaring till könssegregeringen bland medarbetarna inom äldreomsorgen, kvinnor är och har i alla tider enligt biologismen varit naturligt bättre omsorgsgivare än män. Kanske har de rätt. Vi väljer dock att förkasta den förklaringen och istället söka andra vägar till att förstå varför könssegregeringen inom hemtjänsten existerar.

Vi tror att den kristna tron och teorier kring biologism är faktorer som påverkat hur kulturen här i Sverige ser ut idag och hur arbetsmarknaden är upplagd. Idén till uppsatsen föddes efter att vi båda praktiserat inom äldreomsorgen där en klar majoritet bland medarbetarna är kvinnor. Problem uppstod under praktiktiden i samband med att omsorgstagare nekade hjälp utav manlig personal, vilket ledde till att vi ställde oss frågan om omsorgsförmågan ser annorlunda ut för män än för kvinnor. Vidare började vi fundera kring hur det kommer sig att så få män arbetar inom äldreomsorgen. Då vi sökte information om ämnet hittade vi mycket litteratur om forskningsområdet omsorg och genus, men inget uttalat om omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv och föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt*. Vi upplever att det finns ett tabu kring denna föreställning. Det är ingenting som öppet behandlas även om vi uppfattar att dessa tankar finns i samhället, vilket speglas i rådande könsuppdelning inom hemtjänsten. Därför har vi i uppsatsen valt att lyfta fram föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* och ta reda på hur den tar sig uttryck i det direkta omsorgsarbetet.

1.1 Bakgrund

Detta avsnitt syftar till att ge en inblick hur historien har påverkat hur dagens omsorgsyrke ser ut. Vi vill även beskriva den rådande arbetsmarknaden i Sverige med fokus på ett kvinnoperspektiv och se hur den vuxit fram ur traditionen kring kvinnliga och manliga sysslor.

1.1.1 Kvinnor på arbetsmarknaden och i omsorgen - ett historiskt perspektiv

För att förstå varför hemtjänsten ännu idag är dominerad av kvinnliga medarbetare har vi valt att beskriva kvinnors inträde på arbetsmarknaden ur ett historiskt perspektiv. Arbete, som idag ses som en given aktivitet för många, har inte alltid varit lika självklart. Bakgrunden till kvinnoarbeten, menar Abbott och Wallace (1997), är resultatet av ett komplext förhållande mellan arbete hemma och arbete på arbetsmarknaden. Innan industrialiseringen var uppdelningen mellan hem och arbetsplats inte lika uttalad som idag. Den ekonomiska produktionen var enligt Abbott och Wallace inte koncentrerad till en fabrik eller ett kontor, utan de allra flesta arbetade i eller i närheten av hemmet. Det förkom inte heller någon könsmässig uppdelning mellan produktivt och ”improduktivt” (hemarbete) arbete. Allt arbete bidrog till hushållets försörjning och överlevnad, även om vissa uppgifter var mannens och andra kvinnans. Abbott och Wallace menar att lönearbetet skildes från hemarbetet och istället utfördes på fabriker och kontor i samband med den industriella revolutionen på 1800-talet. Produktivt och ”improduktivt” arbete skildes åt och med tiden sammankopplades män med det första och kvinnor med det sistnämnda. Kvinnor utestängdes från förvärvsarbete och människor såg det som ”naturligt” att i alla fall de gifta kvinnorna var hemma och tog hand om hem och barn (ibid.).

Johansson (2002) tar också upp aspekten att det ansågs naturligt för gifta kvinnor att ge omsorg i samband med att hon beskriver hur den sociala omsorgen utformades i början av 50-talet. Hon skriver att huvudpunkten i arbetet inom den sociala omsorgen i början var just det sociala innehållet, arbetet ansågs främst bestå av ”uppmuntrande besök”. Kompetenskrav som politiker och administratörer ställde på omsorgsgivarna var de förmågor som man då ansåg att en husmor normalt utvecklat genom erfarenhet av arbete med egna barn samt omsorg om egna eller makes föräldrar. Ett behörighetskrav som sattes för de som arbetade med social omsorg var att ha varit hemmafru. Socialstyrelsen skrev följande: *För att undvika konkurrens med arbetsmarknadens efterfrågan efter arbetskraft antages endast hemmafruar*. Yrket konkurrerade på så vis inte om övrig arbetskraft som behövdes i tillverkningsindustrin, samtidigt som det gav sysselsättning åt hemmafruar (ibid.). Abbott och Wallace (1997) tar också upp den problematik som ansågs finnas med att kvinnor ”konkurrerade” med män om arbetstillfällen. De beskriver hur lönearbetande mödrar under industrialiseringen särskilt gav upphov till diskussion då dessa ansågs omoraliska och onaturliga samt anklagades för att ta arbetstillfällen från männen. I och med revolutionen utkristalliserades två skilda sfärer; den offentliga arenan och den privata arenan. Männen agerade enligt Abbott och Wallace i den offentliga arenan med arbete och politik. I den privata arenan med omsorg om hem och barn återfanns kvinnan (ibid.). Även på 50-talet kan denna syn på kvinnor som mest lämpade att ha

hand om hem och omsorg ses, vilket Johansson (2002) tar upp.

Johansson (2002) nämner att det under femtio- och sextiotalen fanns en syn på äldreomsorg som obetalt arbete, något som format ett synsätt som ligger kvar som en faktor som strukturerar dagens äldreomsorg. Den tidens hemsamariter har gått över till att vara hur hemtjänsten ser ut i dagens samhälle. När äldreomsorgen startade under 1950- och 60-talen, var det den tilldelade tiden som fick avgöra vad som skulle göras i den äldres hem (ibid.). Szebehely (1995) benämner detta som ett tidsstyrt möte mellan givare och mottagare av hjälp. På så vis var det den äldre själv som bestämde vad som skulle göras under den tiden. Relationen liknade under yrkets början i många avseenden en vänskaps- eller släktrrelation, i vilken hemsamariten fick lite ledning från kommunens sida i sitt arbete (ibid.). Johansson (2002) menar även att det i den tidiga perioden av yrkesutvecklingen inom hemtjänsten fanns tecken till professionalisering, något som ökat under senare år i form av strängare utbildningskrav etc. (ibid.).

1.1.2 Sekundär könssegregering

Vi har även valt att kort beskriva hur könssegregeringen på den svenska arbetsmarknaden ser ut idag då det känns relevant för bakgrunden till vår studie. Främst frågeställningen som tar upp hur den rådande könssegregeringen inom hemtjänstyrket kan förstås är högst aktuell till denna beskrivning. Anledningen till att vi i bakgrunden begränsar oss till det svenska samhället när vi beskriver könssegregeringen på arbetsmarknaden är för att hemtjänstyrket internationellt sett, i många länder, inte anses vara ett lönearbete. I kapitlet om tidigare forskning kommer vi att ta upp det internationella perspektivet på omsorg då det känns väsentligt för den delen av studien, därför att vi upplever att det ger en större helhet och ökad förståelse för omsorgsbegreppet.

Persson (2009) beskriver hur den *primära* könssegregeringen, det vill säga hur män och kvinnor fördelar sig som arbetskraft på arbetsmarknaden, sägs ha kommit långt i det svenska samhället. Dock uppvisas enligt Persson en stor *sekundär* könssegregering på arbetsmarknaden i Sverige. Sekundär könssegregering innebär att det finns olika slags könsmönster på arbetsmarknaden, det vill säga att vissa yrken och sektorer domineras av kvinnor och andra av män. Persson menar att den sekundära könssegregeringen är högre i Sverige än i många andra länder och en större andel kvinnor återfinns i traditionellt kvinnliga yrken (ibid.). Holgersson m.fl. (2001) beskriver likt Persson att det finns en dominerande tanke om ”naturligheten” i könsarbetsdelningen, det vill säga att män passar för vissa uppgifter och kvinnor för andra. Dessa uppfattningar delas enligt Holgersson m.fl. ofta av många människor i samhället och leder till sociala konstruktioner av kvinnlighet och manlighet (ibid.).

Den offentliga sektorn i Sverige bemannades 2007 enligt Persson (2009) med nästan en miljon kvinnor, jämfört med ca 350 000 män. Av alla yrkesverksamma kvinnor arbetade ca 75 procent i den offentliga sektorn och utgjorde en andel på endast 38 procent inom den privata sektorn. Största skillnaden låg på kommunen som arbetsgivare och många utav yrkena

återfinns inom skola och omsorg.

1.1.3 Regeringens jämställdhetsplan

På regeringens hemsida går att läsa att målet finns att motverka könsuppdelningen på arbetsmarknaden. Genom olika insatser på ett tidigt stadium, redan i skolan, skall man arbeta för en mer jämställd arbetsmarknad och försöka motverka att flickor och pojkar begränsas av stereotypa föreställningar kring kön vid studie- och yrkesval. De skriver vidare att fördomar om kön ibland hindrar människor att uppfylla sina yrkesmässiga drömmar då de bryter mot traditionella mönster (sweden.gov.se). Detta menar vi visar på en medvetenhet om den sekundära könssegregering som råder på arbetsmarknaden. Dock upplever vi att det ännu är långt kvar innan den sekundära könssegregeringen helt luckrats upp på arbetsmarknaden. Vi anser därför att vår studie är relevant och att den har en undersökande funktion på hur kvinnodomineringen inom hemtjänstyrket ser ut och hur denna kan förstås.

1.2 Syfte

Syftet med vår studie är att undersöka hur medarbetare i det direkta omsorgsarbetet inom hemtjänstyrket förhåller sig till och uppfattar föreställningen kring att *omsorg är någonting kvinnligt*. Vi vill undersöka om medarbetarna upplever en skillnad i kvinnlig och manlig omsorgsförmåga. En annan aspekt som vi vill behandla i studien är hur den utbredda kvinnodominansen inom hemtjänstyrket kan förklaras.

1.3 Frågeställningar

Hur ser föreställningen kring att *omsorg är någonting kvinnligt* ut bland medarbetare i det direkta omsorgsarbetet i hemtjänsten?

Hur reproduceras och/eller omformas föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* i det direkta omsorgsarbetet i hemtjänsten?

Hur kan den rådande könssegregeringen inom hemtjänstyrket förstås?

1.4 Begreppsförklaringar

I avsnittet nedan presenteras, definieras och förklaras några begrepp vi finner väsentliga för studien. Vi anser att dessa kan ses som viktiga för läsförståelsen. Vi har valt att ge en utförlig beskrivning av varje begrepp då vi anser att de är komplexa och bidrar till att ge en nyanserad bild av vår föreställning *omsorg är någonting kvinnligt*.

1.4.1 Begreppet omsorg

Omsorg är ett relevant begrepp i vår studie då vi fokuserar på föreställningar kring vad som är god omsorg. Vi väljer därför att kort sammanfatta olika beskrivningar av begreppet omsorg. Då vi fortsättningsvis i studien talar om omsorg som begrepp utgår vi från Motevasel, Blomdahl Frej samt Abbott och Wallace definitioner. Motevasel (2000) har i sin avhandling beskrivit att begreppet omsorg handlar om kvalitet i relation mellan människor. Omsorg kan också få betydelsen ”engagerat och noggrant arbete”. När en person är omsorgsfull utför personen en handling grundligt och med eftertanke. Motevasel menar att en förklaring på begreppet omsorg kan vara att det är förbindelsen mellan huvud, hjärta och hand. Omsorg har således tre innebörder: *praktiska sysslor* utförda med *noggrannhet och omtanke* av en *känslomässig engagerad* person. Omsorg säger alltså något om *vad* som görs, om *relationen* mellan de inblandade och om *kvaliteten* i det utförda arbetet (ibid.).

Även Blomdahl Frej (1998) menar likt Motevasel att det krävs andra människor för att kunna ge och få omsorg. Blomdahl Frej skriver vidare att det är i relation med andra som vi upplever och ger omsorg och det är således ett grundläggande mönster i mänsklig tillvaro. Begreppet omsorg är förenad med en ontologisk, existentiell och etisk handlingsinnebörd (ibid.).

Förutom Motevals och Blomdahl Frej har vi även tolkat begreppet omsorg utifrån Abbott och Wallace (1997) som menar att det innebär att ge fysiskt och emotionellt stöd till andra, att ta hand om hela personen. De anser vidare att begreppet hör samman med kvinnlighet, kvinnor bedömer sig själva och blir värderade utifrån hur duktiga de är på att ge omsorg. De färdigheter och kunskaper som används för att utföra arbetsuppgifter som innefattar omsorg har inte fått stort erkännande och klassas ofta som okvalificerade arbetsuppgifter (ibid.).

1.4.2 Begreppet genus

När vi fortsättningsvis talar om genus i vår studie menar vi i likhet med Butler (2006) att det är den mekanismen som genom vilken föresällningar om feminint och maskulint skapas och naturaliseras. Det kan även vara maskineriet som dekonstruerar och avnaturaliserar sådana begrepp (ibid.). Hirdman (2001) skriver att begreppet genus är latin och betyder slag, sort, släkte, kön. I svenska språket har det tidigare endast använts för att beteckna substantiv som han, hon, den och det. Vidare menar hon att feminister och kvinnoforskare sedan 1980-talet har använt det som en översättning på engelskans gender. De ansåg att det behövdes ett ord för att betona att bakom de fast formerna ”kvinnor” och ”män” döljer sig präglings, fostran,

tvång och underordning. Hirdman menar att begreppet behövdes för att påvisa att det är en ständigt pågående (de-)formering av Hon och Han i denna relation (ibid.).

I vår beskrivning av omsorg beaktar vi även Sörensdotter (2008) som beskriver genus som de normer som tillskriver kvinnor och män olikheter, vilka är beroende av kultur och kontext. Hon menar att tabu råder för kvinnor och män att vara lika varandra. Män förväntas undertrycka egenskaper som anses ”feminina” och kvinnor förväntas dölja ”maskulina” drag. Ordet kön betecknar det biologiska och genus är kulturellt bundet (ibid.). Även Hirdman (2001) har alltså diskuterat begreppet genus och menar att ordet innefattar de tankar, praktiker, vanor och föreställningar som människor har om kvinnligt och manligt. Genus är inte ett begrepp som endast häftar fast vid kroppar utan i allt. Tankar om manligt och kvinnligt genomsyrar hela världen omkring oss (ibid.).

1.5 Avgränsningar

Då omsorgssektorn är ett omfattande område har vi valt att inrikta oss på äldreomsorgen och som avgränsning rikta in oss på hemtjänstyrket. Inledningsvis hade vi som ambition att få en chefsvinkel på fenomenet *omsorg är något kvinnligt*, genom fokusgrupper. Vidare läste vi i Billiger (2005) att fokusgrupper är tidskrävande och på grund av den korta tid vi blivit tilldelade, ansåg vi att en prioritering var nödvändig (ibid.). Vår ambition blev då främst att åskådliggöra hur föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* reproduceras och/ eller omformas i det direkta omsorgsarbetet och därför valde vi att rikta vår uppmärksamhet mot medarbetare inom hemtjänsten som utför det direkta omsorgsarbetet. Det hade varit intressant att intervjua och synliggöra omsorgstagarnas perspektiv på fenomenet, men på grund av etiska svårigheter när det gäller att tillhandahålla information om enskilda individer som har bistånd i form av hemtjänst valde vi att prioritera bort dessa.

2 Tidigare forskning

Forskningsfältet kring genus och omsorg är väldigt brett och mångfacetterat. Dock upplevde vi, då vi sökte litteratur kring ämnet, att det saknades forskning rörande den infallsvinkel vi är intresserade av. Material specifikt rörande mäns förmåga att ge omsorg jämfört med kvinnors i hemtjänstyrket upplever vi som outforskat. Då syftet med vår studie fokuserar på föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt* har vi utgått från en genusvinkel på omsorgsarbete då vi behandlat litteratur och tidigare forskning. Vi tyckte oss kunna urskilja olika fack inom forskningsområdet vilket medfört att vi i kapitlet kring tidigare forskning har valt att indela informationen i olika kategorier. En kategori med forskning fokuserar på genusperspektivet i social omsorg. Ett annat forskningstema belyser den manliga medarbetarens omsorgsroll och ytterligare ett tema illustrerar de svårigheter manlig personal kan komma i kontakt med i arbetet med omsorgstagarna. Ännu en kategori inom forskningsfältet klarlägger könsfördelningen inom omsorgsyrken. Avslutningsvis har vi valt

att lyfta fram det internationella perspektivet på omsorg då vi anser att det ger en vidare definition av omsorgsområdet.

2.1 Genus i social omsorg

Det finns mycket tidigare forskning på området genus i social omsorg, vilket gör att man som forskare får sälla en hel del för att hitta teorier som stämmer överens med det man tänkt undersöka. Vi fick dock en hel del tips på teorier och teoretiker inom kvinno- och genusforskningen genom Storms rapport. Storm (2008) väljer i sin studie *Kvinnor och män i avlönat omsorgsarbete* att betrakta de föreställningar rörande kön, etnicitet och sexualitet som kommer till uttryck i samspelet mellan manliga och kvinnliga omsorgsgivare och omsorgstagare (ibid.). Just genusaspekten i omsorgsarbetet var oss behjälplig bland annat vad gällde tips kring olika teoretiska utgångspunkter.

Storm (2008) intar i sin studie ett ”görandeperspektiv” på kön och samspelade kategorier, vilket innebär att han i studien har som utgångspunkt att studera samt analysera en process som skapar skillnader mellan kvinnor och män, som inte har någon naturlig förklaring (ibid.). Vi drar paralleller mellan Storms rapport och vår studie då vårt syfte är att försöka se hur föreställningen kring kvinnligt och manligt ser ut i omsorgen. Hur det kommer sig att omsorg fortfarande ses som någonting kvinnligt? Som mycket av den tidigare forskningen visar är kön fortfarande en väsentlig aspekt vid omsorgsgivande som påverkar hur arbetet uppfattas. Sörensdotter (2008) belyser i sin studie *Omsorgsarbete i omvandling – genus, klass och etnicitet inom hemtjänsten* att genus och kön är viktiga faktorer i omsorgsarbetet, informanterna i hennes studie påvisar att könet på medarbetarna påverkar omsorgsarbetets villkor och effekter (ibid.).

Omsorgstagarna förväntar sig enligt Sörensdotter (2008) olika saker av kvinnliga och manliga omsorgsgivare. I vissa fall säger informanterna att män har det lättare, att det ”glider in på ett bananskal” mycket på grund av den auktoritet män förknippas med. Det finns tillfällen då omsorgstagarna tror att den manliga personalen är medicinskt kunniga, såsom läkare. På grund av deras kön sätts de högre i hierarkin (ibid.). Sörensdotter (2003) beskriver vidare i studien *Män som medel för en jämställd omsorg* hur den manliga personalen oftare får ha hand om de omsorgstagare som anses vara besvärliga och är våldsamma, just därför att styrka och auktoritet anses vara en manlig egenskap. Det fastställs i studien att män i viss grad särbehandlas, främst i början. Omsorgstagarna har inte förtroende för att männen exempelvis kan städa. ”Det ordnar tjejerna som kommer sedan, inte ska väl du behöva göra det” eller liknande kommentarer är förekommande. Männerna i studien menar att om någon av de manliga medarbetarna skulle vilja slippa undan att städa hade de absolut kunnat göra det. Som man är det lättare att vara slarvig i det praktiska arbetet och komma undan med det på grund av omsorgstagarnas attityder och fördomar kring vad som är manliga och kvinnliga ansvarsområden (ibid.).

Informanterna i Sörensdotter (2008) studie menar att omsorgstagarna tar för givet att städning och hushållsarbete är sysslor som kvinnor klarar bättre. En informant menar att omsorgstagarna, på grund av den tid de är uppvuxna i, ser det som mer naturligt att kvinnan är

den som ska vårda och ta hand om hemmet (ibid.).

Knijn och Kremer (1997) skriver vidare i sin studie *Gender and the Caring Dimension of Welfare States: Toward Inclusive Citizenship* att omsorg är starkt förknippat med kön, det är utifrån omsorgsförmågan som kvinnans könsidentitet konstrueras. En kvinnas position i familjen, hennes möjligheter på arbetsmarknaden och hennes relation till släkten definieras utefter hennes förmåga att ge omsorg. Författarna hävdar att omsorg och kvinnlighet är starkt relaterade till varandra, de båda begreppen ses som två sidor av samma mynt (ibid.). Något vi i vår studie vill ta reda på är hur föreställningen kring omsorg som någonting kvinnligt ser ut bland hemtjänstpersonalen.

2.2 Den manliga omsorgsrollen

En engelsk artikel som vi hittade skriven av Russell (2007) i tidsskriften *The journal of men's studies* är *Men doing "Women's work": Elderly men caregivers and the gendered construction of care work*. Artikeln behandlade äldre manliga omsorgsgivare som tar hand om partnern (ofta med Alzheimer- problematik) i hemmet och hur synen på män som omsorgsgivare sett ut/ ser ut i forskningen. Då vi vill undersöka och dekonstruera synen på omsorg som någonting kvinnligt, kändes det angeläget att hitta tidigare forskning som utgår ifrån män i omsorgsrollen. I artikeln skriven av Russell problematiseras män som går in i omsorgsrollen och därmed blir "tvungna" att utföra en rad uppgifter som länge setts som kvinnogöra, då det historiskt sett varit kvinnors uppgift att ta hand om anhöriga och hemmet. Manliga omsorgsgivare gör att socialt konstruerade könsroller blir konfronterade och utmanade (ibid.).

Russells (2007) artikel ger läsaren ett bevis för hur starkt våra konstruerade könsroller sitter i, då undersökningar från åttiotalet (då män stod för nästan en tredjedel av omsorgsgivandet i hemmet) beskrivit mäns omsorgsgivande insatser som minimala. Russell tar i sin artikel upp studier gjorda av Kayle och Applegate, som i sin forskning uppmärksammat att omsorgsgivande män även på senare år i hög grad genom ett stereotypt tänkande utsätts för antagandet att de saknar kapaciteten att tillgodose de fysiska och känslomässiga behoven hos en annan person (ibid.). Vi intresserar oss i vår studie för hur föreställningar kring kön och olika egenskaper ser ut, och har därför med inspiration av artikeln valt att ta upp typiska manliga och kvinnliga egenskaper i vår intervjuguide, samt hur en god omsorgsgivare ser ut.

Russells (2007) artikel tar upp en tendens att se män som möjliga att ge viss omsorg, exempelvis hjälp med ekonomin, förflyttningar, hushåll etc. men undantaget känslomässigt omsorgsgivande. Detta är en föreställning som verkar vara djupt grundad och svår att bli av med helt och hållet, något som återkommer i mycket omsorgslitteratur ifrån 2000-talet (ibid.).

Även i Sörensdotters (2003) studie framkommer det att motstånd mot manlig personal finns, men informanterna menar att detta kan övervinnas genom att män försöker inge förtroende hos omsorgstagarna och att en grundläggande tillit skapas. Männerna i studien upplevde att de blev väl bemötta av omsorgstagarna och många av de boende reagerade positivt när det

började arbeta fler män på äldreboendet. Sörensdotter beskriver att vissa av omsorgstagarna var kritiska till den manliga personalen när det gällde städning. På grund av deras kön var de inte betrodda att kunna utföra dessa uppgifter på samma sätt som de kvinnliga medarbetarna. Ofta blev männen ifrågasatta av omsorgstagarna och de var tvungna att överbevisa de som tvivlade (ibid.).

2.3 Det direkta omsorgsarbetet

Ett ämne som Sörensdotter (2008) belyser i studien är nakenhet och intimhygien. Omsorg om andras kroppar utförs mestadels av kvinnor och därför kan tolkningen av mäns beröring skilja sig från den beröring kvinnor ger. Sörensdotter kommer genom sin studie fram till att det är en balansgång då det gäller vilken personal som får utföra exempelvis dusch. Dels ska omsorgstagarens önskan beaktas, samtidigt finns viljan att övervinna begränsningar på grund av tillskrivna genuspositioner. Informanterna i studien menar att det är främst när män ska duscha kvinnliga omsorgstagare som ett orosmoment uppstår. Kvinnor tackar i större utsträckning nej till dusch av en manlig personal än tvärtom. De mest betrodda både när det gäller omsorgs- och serviceinsatser är medelålders kvinnor (ibid.). En informant i Sörensdotters (2003) studie menar att det är viktigt att som man noga fråga de kvinnliga omsorgstagarna om de vill ha hjälp med intimhygien av en manlig personal (ibid.).

Egenskaper som informanterna i Sörensdotters (2003) studie lyfter fram som viktiga i arbetet med de gamla är självklart praktiska handlag, men framförallt den psykiska omsorgen, det vill säga att kommunicera med de äldre (ibid.). Relationen till omsorgstagarna är något som även Motevasels (2000) studie *Män, kvinnor och omsorg – en studie av omsorg som begrepp och handling i mans- och kvinnodominerade yrken* påvisar att vårdbiträdena tycker är mest betydelsefullt i arbetet med äldre. Motevasel skriver att allt omsorgsarbete sker i relation till omsorgstagaren och att det därför är viktigt att alltid beakta vad denna vill. När man tillagar frukost gör man det på omsorgstagarens villkor och kommunikationen, vilket Sörensdotter också påvisat, är därför central i arbetet (ibid.).

Motevasel (2000) fokuserar i sin studie på begreppet omsorg och vårdbiträdena i studien menar att omsorg är ett allomfattande begrepp. Det handlar om att hjälpa och ta hand om omsorgstagaren på bästa sätt. Det är viktigt att ha en förmåga att kunna sköta någon annan människa och bry sig om denne. Omsorg kan gälla omsorgstagaren själv, men också miljön runtomkring personen, det kan exempelvis handla om att ”piffa” till det lite i hemmet. Informanterna menar att viktiga egenskaper en medarbetare inom hemtjänsten bör besitta är lyhördhet och flexibilitet. En medarbetare kan enligt informanterna i Motevasels studie inte bara ”klampa” in hos en omsorgstagare och göra allt på rutin, utan det är viktigt att lyssna av den andra personen och ställa om sig efter dennas sinnestämning och behov (ibid.).

2.4 Könsfördelningen inom omsorgsarbeten

I sin studie problematiserar Storm (2008) den rådande könsfördelningen mellan kvinnor och

män som arbetar inom äldreomsorgen. Storm ställer sig frågan huruvida det verkligen är ett problem att det arbetar så pass många fler kvinnor inom vården, eller om problemet istället är att omsorgsyrket värderas lågt i samhället. Storm frågar sig varför en jämnare könsfördelning är önskvärd, är det för brukarnas skull? För personalgruppens skull? Detta är frågor som är viktiga att ställa och som man inte alltid reflekterat kring när man diskuterat en jämnare könsfördelning inom den sociala omsorgen. Storm kommer i sin studie inte fram till något självklart svar på dessa frågor men för dem ändå till diskussion och reflekterat kring dem (ibid.).

Sörensdotter (2003) beskriver hur informanterna i hennes studie spekulerar kring varför så få män söker sig till vården och vissa tror att män i högre utsträckning vill arbeta med något mer ”macho” och manligt, till exempel inom psykiatrin. En annan orsak tror informanterna är att arbetet kan uppfattas som mindre roligt. Det innefattar sysslor som man normalt gör hemma vilket gör att arbetet lätt sammankopplas med ”hemmafrun”. Vidare tros det låga antalet män bero på yrkets underordnade status i samhället. Det behövs en viss mängd män för att rekrytera fler män. Om det endast är några få män blir dessa i större utsträckning sedda som avvikande och granskas mer (ibid.). Detta är några av de orsaksförklaringar som vi med vår intervjustudie tänker försöka undersöka.

2.5 Omsorg ur ett internationellt perspektiv

Om man ser på omsorgsrollen som socialt konstruerad, är det naturligt att anta att den skiljer sig åt till viss del i olika länder och kulturer. Därav ville vi ta reda på hur omsorgsarbetet och föreställningar kring det kan se olika ut i olika länder. Även om vår studie utgår ifrån en individuell nivå, ville vi ta upp tidigare forskning utifrån ett strukturellt perspektiv för att kunna studera fenomenet mer i sin helhet.

Knijn och Kremer (1997) beskriver i sin artikel att i Danmark anses omsorgsarbetet vara en statlig angelägenhet och danska kvinnor är fria från alla moraliska plikter kring omsorgen. Det har istället skapats ett betalt omsorgsarbete som utförs av kvinnor, vilket till stor del påminner om det omsorgssystem som råder i Sverige. Detta har medfört att kvinnor har fått ett större finansiellt oberoende och män är inte längre beroende av att deras fruar tar hand om barn och äldre föräldrar. Å andra sidan betyder det att istället för att känna plikt att ge omsorg i den privata sfären, känner kvinnor plikt att arbeta med omsorg i den offentliga sektorn (ibid.).

Knijn och Kremer (1997) redogör att i Nederländerna är omsorg och arbete väldigt könssegregerade och begreppen ses som två motpoler. Omsorg anses vara en privat angelägenhet som utförs av kvinnan i hemmet, utan någon lön. Kvinnor förväntas utföra omsorgsarbetet i den privata sfären och blir därför beroende av sin partner för försörjning, männen blir i sin tur beroende av att kvinnorna finns i hemmet och ger omsorg. Eftersom detta ansvar anses vara kvinnans kan hon inte välja hur hon vill leva sitt liv, lika lite som mannen. Detta system påminner en del om hur det var i Sverige förr i tiden, det skapar fasta könsroller som blir svåra att rubba på. Även om rollerna i Sverige inte är lika

segregerade som exempelvis i Nederländerna, finns ändå en hel del av uppdelningen kvar (ibid.). En viktig aspekt i vår studie är att ta reda på vilka olikheter informanterna anser att det finns mellan män och kvinnor vad gäller exempelvis förmågan att utföra ett gott omsorgsarbete.

Knijn och Kremer (1997) beskriver vidare i sin studie att många kvinnor i Storbritannien har ett dilemma då de måste kombinera förvärvsarbete och omsorg i hemmet. Detta har enligt dem resulterat i en polarisering mellan personer med och utan omsorgsansvar, mellan kvinnor och män. I de allra flesta fall är det nämligen kvinnan som ansvarar för omsorgen. Samtidigt har fler och fler kvinnor tagit sig in på arbetsmarknaden, vilket betyder att de istället får dubbelt med arbete; både i hemmet och på förvärvsarbetet (ibid.).

3 Metod

I denna del av studien beskriver vi hur vi metodologiskt gått tillväga. Inledningsvis behandlar vi vår förförståelse samt val av ansats. Vidare diskuterar vi litteratursökningen, metodvalet samt undersökningsenheterna. Avslutningsvis beskriver vi analysmetoden, kvalitetssäkringen med reliabilitet och validitet samt etiska överväganden.

3.1 Förförståelse

Thomassen (2008) menar att då vi studerar ett fenomen aldrig helt kan bortse från att vi ständigt befinner oss i ett historiskt, kulturellt och socialt sammanhang. Dessa faktorer påverkar hur vi förstår och tolkar den information vi får till oss (ibid.). Vi är medvetna om att vi i uppsatsprocessen har präglats av vår förförståelse baserad på den diskurs kring genus och jämställdhet som vi vuxit upp i. Vi utgår ifrån ett postmodernt synsätt, det vill säga att vi ser på kunskap som någonting socialt konstruerat, som skapas i samspel med andra människor. Utgångspunkten hade förmodligen sett annorlunda ut om vi hade tillhört en annan generation eller om vi hade haft en annan kulturell tillhörighet. Synen på genus är under ständig förändring och vi är präglade av det synsätt som råder i Sverige. Thomassen menar att vi är bundna i en viss punkt i historien och denna är förenad med en nutid samt knuten till en dåtid. Hon beskriver förförståelse som en form av fördom, ordet behöver dock inte ha en negativ innebörd. Våra fördomar gör att vi överhuvudtaget kan förstå någonting. Mot bakgrund av vår förförståelse menar Thomassen att vi får vi grepp om meningen i det nya vi möter. Förståelsen hänger samman med historisk mänsklig existens och börjar aldrig från en nollpunkt (ibid.).

Socionomutbildningen har till stor del präglat vårt sätt att tänka kring genus då det har varit ett ständigt återkommande ämne i samtliga kurser. Vi tror att utbildningen har medvetandegjort olika aspekter kring genus som kanske inte begrundas i vardagliga sammanhang. Den kunskap vi tillgodogjort oss har troligtvis lett till en större medvetenhet kring jämställdhetsfrågor som vi inte förut hade. Vidare har vårt intresse och personliga

engagemang i genusfrågor bidragit till studiens innehåll och utformning. Vi anser även att fördomar är något som vi alla har på ett eller annat sätt. Under forskningsprocessens gång har vi själva fått konfronteras med våra egna fördomar kring vad som är kvinnligt och manligt. Vi är medvetna om att vår förståelse har präglat hela studien då det gäller till exempel utformandet av intervjuguiden, vilka teorier vi använt oss av, vilken litteratur vi valt o.s.v. Under studiens gång har vi sållat information både vad gäller litteraturen och i de svar vi fått av informanterna efter vad som gagnat vår infallsvinkel på ämnet. Avslutningsvis vill vi understryka att den faktor som varit mest signifikant vid studiens utförande antagligen är det faktum att vi är uppfostrade som kvinnor och förmodligen präglas av detta.

3.2 Val av ansats

I kvalitativ forskning är det enligt Larsson (2005) vanligt att kombinera induktiva och deduktiva kunskapsvägar, vilket kallas en abduktiv metodstrategi. I denna ansats är empirisk data utgångspunkten, men samtidigt beaktas teoretiska moment (ibid.). Vi har redan från början utgått från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och detta har influerat konstruktionen av intervjufrågorna. Under datainsamlingen dök ytterligare en teori upp, det interaktionistiska perspektivet. Det var främst genom informanternas svar som vi fann att kopplingar till denna teori skulle vara passande. Larsson menar således att en abduktiv metodstrategi bygger på en växling mellan teori och praktik då de ständigt påverkar varandra (ibid.)

Valet mellan kvantitativa och kvalitativa metoder bör enligt Kvale (2009) grunda sig på arten av det som står i centrum för intresset (ibid.). I vår forskning anser vi att det lämpade sig bäst att utgå ifrån kvalitativ metod, då vi ville ta reda på hemtjänstpersonalens åsikter och tankar kring föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt*. Vårt syfte samt våra frågeställningar kräver en så detaljerad information som möjligt från intervjupersonerna. Vi ämnar inte dra några generella slutsatser, utan syftet är snarare, som Denscombe (2000) diskuterar, att lyfta fram informanternas känslor och erfarenheter kring genus i det direkta omsorgsycket (ibid.). Syftet med uppsatsen är exempelvis inte att påvisa att det finns en könsuppdelning inom yrket, detta är vi redan medvetna om. Istället är tanken att utröna de tänkbara orsakerna till könssegregeringen inom hemtjänstycket genom att på djupet undersöka medarbetarnas individuella syn kring problemområdet.

3.3 Litteratursökning

Bell (2006) menar att forskare vid kortare projekt bör vara realistiska under litteratursökningen på grund av den begränsade tiden (ibid.). Vi upplevde att detta var särskilt väsentligt för oss då vårt undersökande område (genus/omsorg) är så pass brett. Dock fann vi att hemtjänsten utifrån ett genusperspektiv är relativt obeforskat, vilket gjorde en sållning utav information möjlig. Vår litteratur har vi främst funnit genom Göteborgs universitetsbibliotek. Vi har sökt med hjälp av databaserna Gunda, Libris och KvinnSam för att kartlägga kunskapsområdet. Sökord vi använt oss av är *genus*, *omsorg*, *omsorgsarbete*, *hemtjänst*,

manliga omsorgsgivare, jämställdhet, gender, home-help service, male caregivers etc. Vi började med relativt vida sökningar till exempel *genus och omsorg*, för att efterhand smalna av sökorden och mer specificera de efter vårt syfte. Exempelvis sökte vi med hjälp av trunkering samt frassökning för att hitta specifika texter kring exempelvis *manliga omsorgsgivare inom hemtjänsten*. Det har inte alltid varit lätt att hitta så specifik internationell forskning kring just hemtjänsten, då detta inte anses vara ett lönearbete i många länder.

3.4 Val av datainsamlingsmetod

I en kvalitativ forskningsintervju sätts enligt Larsson (2005) informanternas livsvärld i fokus och en detaljerad, informationsrik data kan utrönas. En direktkontakt med informanterna erbjuds, vilket underlättar för att förstå dessas upplevelser (ibid.). Vi anser att individuella intervjuer bäst beaktar syftet med vår studie; nämligen att undersöka hemtjänstpersonalens åsikter kring omsorgsförmågan utifrån ett genusperspektiv i arbetet. Larsson menar att en kvalitativ intervju ger, till skillnad från exempelvis en kvantitativ enkät, en möjlighet till ett holistiskt förhållningssätt, ett helhetstänkande (ibid.). Vi upplever att vårt ämne är relativt komplext och inte kan beskrivas på ett entydigt sätt, utan kräver förklaringar och motiveringar till varför informanterna tycker och tänker som de gör. För att få detaljerad information kring hur en medarbetare inom hemtjänsten resonerar kring att omsorg är något feminint anser vi att en intervjusituation ger större möjlighet till ett utförligt svar än exempelvis enkätfrågor.

Vi upplever dock att en nackdel med intervjusituationen är att informanterna i vissa fall kanske svarar såsom de tror att vi som forskare vill att de ska svara, det enligt samhället ”korrekta” svaret och inte utifrån hur de verkligen känner. Ur den aspekten hade kanske enkätfrågor givit oss mer ärliga svar, då informanterna kan förbli anonyma även inför forskaren som utför studien. Vi prövade dock, utifrån vad Larsson (2005) råder, konsistensen i svaren vi fick av informanterna genom att ställa flera liknande frågor som fokuserade på samma tema, detta för att öka reliabiliteten. Exempel på frågor av denna art var: *Varför tror du att så många som arbetar inom hemtjänsten är kvinnor?* och *Varför tror du att det finns en syn på omsorg som någonting feminint, någonting kvinnor utövar naturligt?*

En intervjusituation erbjuder också enligt Larsson (2005), en möjlighet till beskrivning av kontexten informanten befinner sig i. Detta är viktigt att beakta i studien då de beskrivningar som ges under intervjun ges i ett socialt, historiskt och tidsmässigt samband (ibid.). Vi upplever att själva intervjusituationen till stor del bidrog till att ge oss en mer ingående och förklarade bild av vad som influerat informanternas beteende. Exempelvis var det en av informanterna som gav en utförlig beskrivning av sin barndom vilket ökade vår förståelse för personens intresse för omsorg och fallenhet för att ge god hjälp. Den informationen hade vi inte tillhandahållits vid en enkätstudie.

Den typ av intervjuform vi valt att använda oss av är den semistrukturerade. Lantz (2007) menar att ett sätt att beskriva vilken typ av kunskap forskaren når genom olika former av intervjuer är att utgå ifrån skillnader i struktureringsgrad. En intervju kan vara helt öppen, det vill säga ostrukturerad. I sådana fall ställer intervjuaren en vid, öppen fråga som den

tillfrågade fritt kan utveckla sina tankar kring. Lantz menar vidare att en intervju även kan vara helt strukturerad. Det innebär att intervjuaren ställer i förväg formulerade frågor i en bestämd ordning och den tillfrågade svarar på i förväg upp gjorda svarsalternativ. I en strukturerad intervju blir intervjuaren ett slags ”levande” frågeformulär, den påminner i formen om en kvantitativ frågeställning (ibid.). Vi har i enlighet med Kvaless (2009) beskrivning valt att utgå ifrån en semistrukturerad intervjuform, som kännetecknas av att den varken är ett öppet vardagssamtal eller ett slutet frågeformulär.

Vi kände att en halvstrukturerad intervjuform passade bäst för vår frågeställning då vårt syfte bygger på att få ganska utförliga svar, dock inom vårt ämnes ramar. En helt strukturerad intervjuform hade inte gett oss tillräckligt uttömmande svar, vilket vi tror hade försvårat våra möjligheter att göra en djupare analys. Å andra sidan hade ett helt ostrukturerat intervjuupplägg kunnat innebära komplikationer för oss i egenskap av vår ovana som intervjuare. Kvale menar att en helt ostrukturerad intervju kräver en hög färdighetsnivå hos intervjuaren och att denne måste ha kunskap om intervjuområdet samt vara bekant med de metodologiska alternativen. Denna intervjuform kräver även att man som forskare har insikt rörande de teoretiska problemen som är förbundna med att frambringa kunskap genom samtal (ibid.). En halvstrukturerad intervjuform kändes för oss som ett tryggare val, i och med att detta tillåter teman samt vissa förutbestämda frågor att fokusera intervjusamtalet kring. Det gav oss också en möjlighet att leda in frågorna i en viss riktning, dvs. det socialkonstruktivistiska perspektivet, vilket vi haft med oss sedan uppsatsens början. Att ha ett visst fast upplägg som kan justeras efter informantens berättelse kändes som en trygg bas vid intervjuerna.

I inledningsskedet av forskningsprocessen diskuterade vi möjligheterna att utföra fokusgrupper med medarbetare inom hemtjänsten. Billinger (2005) menar att en fördel med denna typ av datainsamling är att deltagarna i gruppen ger en kollektiv bild av fenomenet, den ”allmänna meningen”. Det är en metod som lämpar sig när man som forskare är intresserad av att se kulturellt förankrade föreställningar och attityder i en viss grupp, vilket lockade oss (ibid.). Vi kom dock fram till att en sådan metod är mycket omfattande och på grund av den knappa tiden valde vi istället enskilda intervjuer. Ytterligare ett argument för att använda enskilda intervjuer är att vi tror att vissa människor i en fokusgrupp kan bli ”hämmade” och inte säga vad de verkligen tycker på grund av de övriga deltagarna i gruppen. Billinger påstår vidare att kvinnor i mindre utsträckning hävdar sin åsikt i tvåkönade grupper. För att få ett öppet klimat som ger informationsrik data är det således viktigt att fokusgrupperna är homogena och helst skall deltagarna ha ett förflutet ihop (ibid.). Vi ansåg att det skulle vara komplicerat för oss att skapa ett sådant klimat och valde därför bort fokusgruppsmetoden.

3.5 Urval

Enligt Kvale (2009) söker en djupintervju kvalitativ kunskap och har inte kvantifiering som mål. Vid valet av informanter till våra intervjuer har vi haft detta i åtanke, att kvalitativ forskning inte behöver vara generaliserbar. Syftet med intervjuerna har för oss varit att få

fram så många olika aspekter av fenomenet som möjligt. Vi har medvetet försökt att välja intervjupersoner med varierande kön, ålder, etnisk bakgrund och även försökt få en viss geografisk spridning över stadsdelarna. Larsson (2005) beskriver att denna urvalsstrategi kallas maximerat urval, det vill säga ett urval av vanliga fall som speglar olika variationer av fenomenet (ibid.). Utöver urval av personer i en större stad har vi även utfört en del intervjuer på mindre orter, för att på så vis få ytterligare spridning av informanterna. Anledningen till det har varit att vi ville få fram så stora variationer som möjligt bland våra intervjupersoner. Vårt syfte med urvalet har med andra ord varit att försöka spegla olika variabler som kan påverka, vi har inte sökt efter generaliserbarhet eller försökt att dra allmänna slutsatser utifrån de svar informanterna gett. Vi utgick ifrån Kvale (2009) när det gäller hur många intervjuer som skall göras. Det är vanligt att antalet intervjuer ligger kring 15 plus/minus 10 (ibid.). Vår studie baseras på åtta intervjuer som är mer djupgående, då vi valde att söka kvalitet framför kvantitet. Syftet med urvalet i studien var främst att få ett maximerat urval och som ovan nämnts få med så många variabler som möjligt. Vår tro är att fler informanter inte hade tillfört så många nya vinklar till studien även om det i och för sig hade gett en stabilare forskningsgrund.

Inledningsvis när vi skulle ta kontakt med våra informanter använde vi oss av de kontakter inom hemtjänsten som vi förvärvat under vår praktiktid. Genom dessa fick vi bokad tre intervjuer. Därefter sökte vi efter hemtjänstgrupper inom olika stadsdelar för att få stor geografisk spridning. Vi ringde runt till ett tjugotal samordnare och enhetschefer inom hemtjänsten i försök att få resterande fem intervjupersoner. Problem uppstod dock eftersom flertalet tackade nej med motiveringen tidsbrist. Vi tror att det i vissa fall kan ha varit ett bristande intresse att delta i studien som låg bakom. Ytterligare en orsak kan vara att personer med kontroversiella synpunkter i ämnet inte ville delge dessa. Efter några dagars intensivt sökande efter informanter fick vi ihop våra sammanlagt åtta intervjuer. I efterhand kan vi dock konstatera att en komplicerande faktor var att vi ville ha en så stor variation på informanterna som möjligt i form av kön, ålder och etnicitet. Sådana krav är svåra att ställa på arbetsplatser där scheman och stress är försvårande faktorer.

3.6 Möte med informanterna

Vi valde att träffa våra informanter på deras respektive arbetsplatser. Att intervjuerna genomfördes i en, för dem, van miljö tror vi kan medverka till att en trygghet skapas. Eftersom medarbetare inom hemtjänsten arbetar utifrån ett tidsbestämt schema var vi förberedda på att vissa intervjuer eventuellt skulle skyndas på därför att tidsbrist ofta råder på enheterna. Detta varierade dock mycket och intervjuerna skilde sig åt tidsmässigt, alltifrån en halvtimme till en och en halv timme. Detta tror vi dels berodde på arbetsplatsen och hur stressbelastningen såg ut i det aktuella läget, men även till stor del på informanternas olika personligheter. Något vi märkte var att våra manliga informanter i högre utsträckning talade längre än de kvinnliga informanterna.

Inför våra intervjuer hade vi förberett ett antal intervjufrågor som behandlade olika teman (se bilaga 1); *begreppet omsorg, arbetsplatsen samt det praktiska arbetet med omsorgstagarna*. Exempel på intervjufrågor är: *Vad innebär ordet omsorg för dig? Varför är det fördelaktigt att vara kvinna inom hemtjänststyrket? Varför inte? och Beskriv hur du har fått ta del av omsorgstagarnas förväntningar på män respektive kvinnor. Vad är det som brukar skilja i förväntningarna beroende på personalens kön?* Vi hade i förväg mailat ut ett informationsblad (se bilaga 2) till enhetscheferna eller medarbetarna själva så att de var införstådda med studiens syfte och utformning. Vi ville dock inte sända ut intervjufrågorna innan själva intervjutillfället då vi inte önskade att informanterna funderade över svaren i förväg utan kom med helt spontana tankar och resonemang kring våra frågor.

Vidare valde vi att använda oss av en diktafon under intervjuerna för att på så vis inte riskera att förlora viktigt information, vilket vi anser att man annars lätt gör om fältanteckningar förs. Vi tror även att det är lätt att som enskild forskare göra ett selektivt urval baserat på vad man själv uppfattar som det väsentliga när man protokollför intervjun. På så vis är det lätt att förlora viktig data på vägen. Samtliga informanter godkände att vi använde diktafonen som hjälpmedel under intervjuerna. Dock var vissa intervjupersoner till en början tveksamma till att bli inspelade, vilket vi tolkar som ett symptom på nervositet, då det efter några minuter in i samtalet släppte. Det faktum att informanterna blev inspelade har troligtvis påverkat de erhållna svaren något, då själva inspelningsmomentet kan verka hämmande hos vissa. Vi är medvetna om att det faktum att vi är olika som personer och även agerar olika under intervjusituationen har påverkat vårt resultat. Vi har utfört fyra intervjuer var, orsaken till detta är främst att tiden inte fanns för att vi både två skulle kunna sitta med under åtta intervjuer. En annan minst lika viktig orsak till att vi valde att utföra intervjuerna var och en för sig var av etiska skäl. Kvale (2009) menar att intervjusituationen oavsett hur den ser ut präglas av en maktassymmetri som är till intervjuarens fördel (ibid.). Vi kände att vi inte ville öka denna obalans genom att vara två intervjuare.

3.7 Val av analysmetod

Vi har valt att använda oss av en abduktiv metodstrategi. Enligt Larsson (2005) är det vanligt att i denna ansats använda sig av empirisk data som utgångspunkt, men samtidigt beakta teoretiska moment (ibid.). Studiens utgångsläge har varit det socialkonstruktivistiska perspektivet, vilket har speglat utformningen av våra intervjufrågor. Det empiriska materialet gav oss sedan en ny teoretisk infallsvinkel: det interaktionistiska perspektivet.

I vår analys har vi i enlighet med Larsson (2005) valt att fokusera på vissa specifika teman som kan kopplas till vår studies syfte och frågeställningar (ibid.). De teman som utkristalliserats under analysarbetet är: *könssegregerad hemtjänst, det direkta omsorgsarbetet samt omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv*. Vi sökte teman ur vår data genom att läsa igenom våra intervjutranskriberingar var för sig, sedan markerade vi i texten då vi fann lämpliga kategorier. Därefter bytte vi transkriberingar med varandra och läste den andres kommentarer för att se huruvida det överensstämde med vår egen tolkning. Nästa steg i

processen blev att stryka de ämnen som vi inte upplevde tillräckligt relevanta för vårt syfte. Inledningsvis hade vi frågor kring arbetsklimatet i grupperna, dock insåg vi vid analysarbetet att det inte gav svar på våra frågeställningar som fokuserar på omsorgsförmågan. Vi hade tre huvudteman utifrån våra frågeställningar, underrubriker hittade vi vid bearbetningen av informanternas berättelser.

Vi valde sedan att tillämpa meningskategorisering, vilket enligt Larsson (2005) innebär att indela intervjumaterialet på ett kreativt sätt. Det kan exempelvis handla om att reducera långa uttalanden rörande olika livsämnena informanten tar upp för att på så vis få en mer överskådlig beskrivning av materialet (ibid.). Vi försökte till exempel att hitta olika kategorier kring manligt omsorgsgivande och vad informanterna upplevde att omsorgstagarna såg som mer och mindre positivt kring det. På så vis blev materialet mer lättåtkomligt och vi kunde utkristallisera gemensamma ståndpunkter och föreställningar hos informanterna. Genom att åskådliggöra de uttalanden som liknade varandra till sin karaktär, blev det även enklare för oss att se vilka yttranden som skilde sig från mängden.

Citaten vi valt att lyfta fram speglar antingen en åsikt många står bakom eller en mer avvikande syn kring någonting. För oss kändes det relevant att ha med båda sidor av myntet. Larsson (2005) nämner vissa aspekter som ökar trovärdigheten och kvaliteten i en kvalitativ analys, däribland vikten av att pröva alternativa förklaringar och tolkningar. Då vissa resultatmönster visat sig bör forskaren, enligt Larsson, även söka efter alternativa teman och förklaringar. En diskussion kring varför huvudtolkningen är att föredra framför andra tolkningar bör föras (ibid.). För att analysera de resultat intervjuerna gett oss har vi använt oss av olika teoretiska perspektiv. Enligt Larsson kan forskaren, för att öka tolkningsrepertoaren, tillämpa teoritriangulering, det vill säga använda sig av flera olika teorier vid analysen. På detta sätt nås en fylligare bild av fenomenet och möjligheten att se någonting utifrån olika synsätt ökar (ibid.). Vi har använt oss av ett socialkonstruktivistiskt synsätt samt ett interaktionistiskt perspektiv för att på så sätt finna olika vägar till förståelse av resultatet. Resultatet har vi valt att presentera tillsammans med analysen i ett kapitel. Därefter har vi delat upp denna del i tre huvudteman samt underrubriker till dessa. Anledningen till att vi valt att kombinera analys och resultat är av hänsyn till läsaren och för att i möjligaste mån undvika onödiga upprepningar.

3.8 Reliabilitet och validitet

Larsson (2005) menar att det finns vissa svårigheter med reliabilitet och validitet i kvalitativ forskning då forskaren i sig är ett mätinstrument och en uttolkare i analysen. Det är viktigt med en mångsidighet för att säkerställa validiteten och reliabiliteten, detta kan göras genom exempelvis undersökar- och teoritriangulering (ibid.). Genom att vi under forskningsprocessen varit två undersökare har vi fått två olika infallsvinklar på materialet. Vi har även tillämpat teoritriangulering då vi använt oss av flera olika teorier vid analysarbetet. Genom att använda olika perspektiv på verkligheten har vi utvidgat våra möjligheter att förstå och förklara vårt fenomen och ge ett ökat djup till analysen.

3.8.1 Reliabilitet

Larsson (2005) menar att reliabiliteten i kvalitativ forskning inte går att fastställa på ett enkelt sätt eftersom ingen direkt mätning görs, det handlar istället om att upptäcka och beskriva fenomen och forskaren får hänföra sig till resultatens konsistens och inre logik. Vid en intervju kan forskaren pröva konsistensen i svaren genom att ställa flera liknande frågor kring samma tema och därmed undersöka konsistensen (ibid.). Exempel på frågor ifrån vår intervjuguide med detta syfte är: *Varför tror du att det finns en syn på omsorg som någonting feminint?* och *Varför är det fördelaktigt att vara kvinna inom hemtjänstyrket?* Vidare beskriver Larsson att vid utskrift av intervjuer kan den intersubjektiva reliabiliteten testas genom att samma avsnitt skrivs ut av två olika undersökare (ibid.). Vi har på liknande vis arbetat med vårt material genom att vi var för sig gjorde fyra intervjuer för att sedan också transkribera intervjuerna var för sig. Reliabiliteten prövade vi även genom att vi lyssnade av varandras inspelningar samtidigt som vi läste igenom transkriberingen för att se om vi uppfattat svaren på liknande vis.

Vi förstår att all kvalitativ forskning i viss mån är selektivt utvald då forskaren väljer ut exempelvis citat och på så vis lyfter vissa aspekter av fenomenet. Dock tror vi att det faktum att vi tillämpar undersökartriangulering och därmed att vi båda bearbetar den bandinspelade informationen skapar en större tillförlitlighet för sanningshalten i materialet. Kvale (2009) menar att resultaten som kommer fram genom forskningen ska vara kontrollerade och validerade i så hög utsträckning som möjligt. Detta på grund av att man som forskare ska söka vetenskaplig kvalitet i så hög grad som möjligt. Vi tycker att vi i möjligaste mån försökt att granska att vår forskning är tillförlitlig genom att som tidigare nämnt exempelvis använda oss av forskartriangulering. Dock inser vi att tillförlitligheten påverkas av forskarens personlighet och integritet. Detta är avgörande för den vetenskapliga kunskapens kvalitet och hållbarheten i de etiska beslut som fattas under undersökningens gång (ibid.). Vår insamlade data är i viss mån unik på grund av den specifika kontexten och de individer som deltar, vilket enligt Denscombe (2000) kan ha en negativ inverkan på reliabiliteten. Vi anser dock att reliabiliteten till viss mån förstärks genom att vi gjort en utförlig metodbeskrivning. Skulle undersökningen utföras av några andra forskare, skulle de veta hur vi utfört studien och därmed kunna ha ett liknande tillvägagångssätt.

3.8.2 Validitet

Validitet i en kvalitativ undersökning kopplas enligt Larsson (2005) till graden av informationsrika fallbeskrivningar samt forskarens förmåga att analysera data. För att öka chanserna till att säkerställa giltigheten har vi tillämpat teoritriangulering. Detta höjer enligt Larsson tolkningsrepertoaren och möjligheten att se fenomenet utifrån olika synsätt ökar (ibid.). För att ytterligare säkerställa validiteten och få ett rikt innehåll bör intervjufrågorna vara utformade så att de verkligen ”mäter” (”fångar in”) det man tänkt mäta. Larsson beskriver vidare att målet för att höja validiteten är att få in informationsrika beskrivningar där intervjupersonen getts möjlighet att i detalj uttrycka uppfattningar/upplevelser i det studerade avseendet (ibid.). I studiens inledande skede hade vi utformat ett förslag till vår

intervjuguide som till mestadels bestod av ja- och nej-frågor. Genom handledning lyckades vi dock omformulera frågorna på ett vis som gjorde att de blev av en mer kvalitativ karaktär och gick att besvara med utförligare svar. Vidare bedömer vi att den externa validiteten enligt Descombes (2000) beskrivning i vår undersökning är relativt hög eftersom våra resultat i stor utsträckning överensstämmer med befintliga kunskaper inom området (ibid.).

Vi har även funderat över hur bortfallet påverkat resultatet. Med bortfall syftar vi till de personer vi sökte muntligt och som av olika anledningar tackade nej till ett deltagande i vår studie. En risk då man som vi har en strikt tidsram att följa och inte hinner vänta in de intervjupersoner man ursprungligen sökt, är att resultatet blir annorlunda. En hypotes är att de personer som ställde upp på intervjuerna hade ett genuint intresse för vårt ämne och därför ville diskutera det med oss. Det hade varit intressant att få åsikter rörande vår frågeställning även ifrån de individer som kanske inte är lika insatta i den här typen av frågor.

3.9 Generaliserbarhet

Larsson (2005) menar att möjligheten till generaliserbarhet av resultatet inom kvalitativ forskning är begränsad eller nästintill omöjlig. Orsaken till det är att man inom den kvalitativa forskningen arbetar utifrån små och syftesbestämda urval. Vår intention med studien har inte varit att dra några generella slutsatser, utan den har varit att belysa viss hemtjänstpersonals individuella åsikter kring föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt*. Istället för att utföra en statistisk generalisering, syftade vår studie till att få en ökad förståelse kring omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv. Dock kan vi i enlighet med Larssons begrepp analytisk generalisering hävda att vi under analysen av resultatet varit noga med att grunda våra antaganden teoretiskt, genom att regelbundet hänsyfta till tidigare forskning samt erkända teorier (ibid.).

3.10 Etiska reflektioner

Det är enligt Kvale (2009) angeläget att vara medveten om att de etiska aspekterna gör sig gällande under hela forskningsprocessen. Etiska frågor dyker upp redan i planeringsstadiet och etik bör alltså övervägas från början fram till slutrapporten.

Det är exempelvis viktigt att beakta det informerade samtycket, vilket enligt Kvale (2009) innebär att undersökningsspersonerna informeras om det allmänna syftet med undersökningen. Information ges då om hur undersökningen är upplagd i stort och forskaren belyser även vilka risker samt fördelar som ett deltagande i studien kan tänkas innebära (ibid.). Vi har informerat om vårt syfte med uppsatsen genom att skicka ut ett informationsbrev till informanterna, men även presenterat syftet på plats i samband med intervjun samt besvarat de frågor och eventuella farhågor som uppstått. Kvale menar vidare att informerat samtycke innebär att informanterna är medvetna om att deltagande i studien sker frivilligt och att de kan dra sig ur när som helst i processen om så önskas (ibid.). Detta har vi tagit upp i början av intervjun. Vi

har i samband med detta också frågat om de godkänner att vi spelat in intervjun på band, då inspelningen underlättat intervjuprocessen för oss och gett oss mer material till analysen.

Under forskningens gång har vi märkt att vissa informanter varit oroliga att deras identitet skall röjas i samband med exempelvis bandinspelningen. Vi har därför varit noga med att upplysa om att inspelningen endast är till för oss som forskare och inte kommer att användas i andra syften. Vi har därmed verkat för att konfidentialiteten i forskningen skall vara stark. Kvale (2009) menar att detta innebär att privata data som identifierar deltagarna i undersökningen så som namn och detaljerad personinformation inte kommer att avslöjas. I de fall då identifierbar information, det vill säga information som potentiellt kan identifieras av andra, kommer publiceras i en undersökning bör undersökningenspersonerna godkänna detta innan (ibid.). Vi har valt att presentera våra informanter kort med fakta som ålder, kön, samt antal arbetade år inom hemtjänsten, då vi upplever att det finns en poäng att i analysen veta lite vilka faktorer som kan påverka svaren. Inledningsvis tänkte vi även skriva ut namn på de stadsdelar samt orter där informanterna arbetar. Det var främst med tanke på de informanter vi intervjuat från mindre orter som vi valde att avstå från detta. Särskilt de manliga informanterna hade här varit sårbara och lätta att identifiera med tanke på den ojämna könsfördelning som råder. Däremot känns det väsentligt att veta om det är en kvinna eller man som sagt något, då vår studie faktiskt bygger på människors föreställningar kring kvinnligt och manligt i omsorg. Ålder är en annan faktor som vi anser spelar en viss roll i hur man ser på exempelvis genus, då vi tror att den diskurs som man vuxit upp i till viss del påverkar attityderna.

Kvale (2009) anser att forskaren noga bör bedöma konsekvenserna av en kvalitativ undersökning både efter den skada som deltagarna kan lida och efter de vetenskapliga fördelar som deras deltagande i studien kan ge. Här menar Kvale att man ska utgå ifrån den etiska principen att ”göra gott”, vilket innebär att risken för att en informant lider skada genom studien skall vara så liten som möjligt (ibid.). Vi upplever att hemtjänstpersonalens omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv belyses genom vår studie. Genom vår forskning hoppas vi kunna synliggöra och lyfta fram manlig personals förmåga att ge omsorg, vilket förhoppningsvis kan bidra till att fler män vågar söka sig till hemtjänsten. Att få ta del av andras erfarenheter kring ett fenomen tror vi kan leda till en ökad möjlighet att välja yrke efter individuella intressen och inte efter de normer som råder. Vi har försökt att formulera våra teman och frågor i intervjuguiden för att de inte skall kunna uppfattas som integritetskränkande eller för privata, i syfte att inte göra intervjusituationen mer påfrestande än den redan kan vara i sig själv.

Kvale (2009) anser att en medvetenhet bör finnas i tanken om att den öppenhet och intimitet som kännetecknar en forskningsintervju kan vara förförisk och få informanterna att avslöja sådant som de senare ångrar (ibid.). Exempelvis förekom det under intervjusituationer att informanterna började berätta om de omsorgstagare de har hand om för att illustrera det praktiska arbetet. Denna sekretessbelagda information försökte vi i möjligaste mån att avleda dem från, då vi inte ville inbjuda till en konversation om något som de senare skulle ångra att de sagt.

Intervjuaren utövar enligt Renck och Starrin (1996) en slags makt gentemot undersökningsspersonen, då den förre får tillgång till potentiellt skadlig information av den senare. Intervjusituationen leder till en sårbarhet hos informanten i och med att denna lämnar ut personliga detaljer om sig eller omgivningen. De menar vidare att informanten har små möjligheter att påverka hur datamaterialet sedan kommer att tolkas och dokumenteras (ibid.). Även Cuesta (2003) menar att det är centralt att vara medveten om att maktrelationen ständigt gör sig gällande i forskningssituationen och i tolkningen av materialet. Vi som forskare har möjlighet att styra undersökningen med ”det osynliga fingret” och därmed styra, välja ut och sortera den information som tilldelas oss (ibid.).

3.11 Metoddiskussion

Resultatet i vår studie fann vi genom åtta djupintervjuer samt litteratur- och teorigenomgång. Om vi skulle göra om studien från början, hade vi antagligen utformat intervjuguiden lite annorlunda. Ett tema i frågeguiden behandlade arbetsplatsen och dess klimat, detta visade sig sedan vara överflödigt. Kopplingen till frågeställningarna saknades, då de handlar om omsorgsförmåga, vilket vi anser endast kan utläsas i det direkta arbetet med omsorgstagarna. Då vi skrev frågorna reflekterade vi inte kring det faktumet, insikten växte fram i takt med att vi blev mer insatta i ämnet.

En annan sak som hade kunnat göras annorlunda i forskningsprocessen är, som tidigare nämnt, behandlingen vid bortfallet. Då vi initialt tog kontakt med tänkbara informanter, hade vi kunnat ge de mer tid att fundera kring ett eventuellt deltagande i studien. Det hade kunnat leda till att fler tveksamma personer gått med på att medverka. Resultatet hade i sådana fall kunnat se annorlunda ut, då dessa personers åsikter också kunnat lyftas fram.

Det hade varit intressant att utföra vår studie i större omfattning bland privatpersoner, med utgångspunkt att pröva föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* och dess giltighet. Genom att ställa frågor kring ämnet till allmänheten och inte endast till personalen inom hemtjänsten, hade det gått att se hur föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* ser ut i samhället. Det hade kunnat göras om vi hade skickat ut ett formulär med mestadels öppna frågor rörande vår föreställning till ett stort antal personer. Möjligheten till generaliserbarhet hade förmodligen ökat och vi hade kunnat dra fler paralleller till den sekundära könssegregeringen på arbetsmarknaden. Omfattningen på en sådan studie uppskattar vi är betydligt större än det utrymme vi blivit tilldelade, varvid vi inte gjorde det.

Någonting vi upplevt fungerat tillfredsställande är arbetsupplägget under uppsatsens gång. Tack vare att vi följt en strukturerad tidslinje under arbetet har vi inte känt oss stressade på slutet och därför kunnat analysera resultatet i lugn och ro. Vi har haft möjligheten att försöka gå mer på djupet i analysen och inte behövt forcera fram förhastade tolkningar. Uppsatsen har varit ständigt närvarande i tanken och nya idéer och uppslag har ”grott” under tiden vi arbetat.

4 Teoretiska perspektiv

Vi har i vår analys valt att utgå från två olika teoretiska perspektiv: det socialkonstruktivistiska samt det interaktionistiska perspektivet. Vi anser att dessa två perspektiv ger en god utgångspunkt för en analys med flera olika infallsvinklar, vilket kan ge oss alternativa tolkningar av fenomenet. De två perspektiven påminner mycket om varandra vilket hos oss har varit ett medvetet val. Vi bedömer att likheten möjliggör ett jämförande mellan teorierna, snarare än att vi valt två perspektiv som ställs helt emot varandra. Vi har särskilt valt att fokusera på tre teorier inom dessa perspektiv: Hirdmans teori om genuskontraktet, Mertons självuppfyllande profetia samt Goffmans rollteori.

4.1 Socialkonstruktivistisk synsätt

Utgångspunkten för vår studie har redan inledningsvis varit det socialkonstruktivistiska betraktelsesättet, med en syn på kön och kvinnliga respektive manliga egenskaper som någonting genom samhället konstruerat. Socialkonstruktivismen har exempelvis genomsyrat våra intervjufrågor, och känns som ett givet tolkningsverktyg för analysen. Andersen m.fl. (2001) beskriver att i det socialkonstruktivistiska perspektivet får verkligheten mening genom de begrepp, tolkningar och kategorier som människan har konstruerat. De skriver vidare att detta kan illustreras genom Thomas-teoremet, det vill säga att om människor definierar en situation som verklig så blir den verklig i sina konsekvenser. Sociala strukturer blir till genom att människor definierar vissa återkommande handlingsmönster, dessa blir sedan till normer i samhället och påverkar hur vi uppfattar olika situationer. Andersen m.fl. skriver vidare att samhällsliga förhållanden är enligt socialkonstruktivismen, ett resultat av individers och grupper definitioner. Det samhällsliga finns/konstrueras på diskursiv nivå, genom språket (ibid.).

Även Burr (2003) har definierat socialkonstruktivismen som en sociologisk teori som ifrågasätter det "naturliga" som positivismen och empirismen påvisar när det gäller bland annat kön. Observationer av världen hävdar att det endast finns två kategorier av människor; kvinnor och män. Burr beskriver att socialkonstruktivismen ifrågasätter denna uppdelning och menar att visst finns det skillnader i fysiologin mellan kvinnor och män i form av olika könsorgan, men att det utöver det är omöjligt att kategorisera människor som endast kvinnor och män. Burr skriver att socialkonstruktivisterna menar att det vore lika absurt att kategorisera människor i korta och långa. Hur vi uppfattar världen och dess kategorier är historiskt och kulturellt bundet. Det som ansetts "naturligt" förändras över tid och skiljer sig åt i olika samhällen (ibid.).

Burr (2003) skriver vidare att enligt socialkonstruktivismen utformas kunskap om världen mellan människor i det vardagliga livet, språket är därför en bärande pelare i konstruktionen. Den mänskliga sociala världen är en produkt av intersubjektiva processer och språket, som är något unikt för människan, är hjärtat i socialkonstruktivismen. Burr beskriver hur socialkonstruktivismen menar att vi föds i en värld där den begreppsmässiga inramningen

samt olika kategorier redan existerar och används av människor. Vår väg till förståelse kommer inte från någon objektiv verklighet utan från andra människor, både i nutid och i dåtid. Burr skriver att dessa begrepp och kategorier internaliseras enligt socialkonstruktivismen i varje individ när de utvecklar sitt språk och reproduceras sedan varje dag hos alla som delar kulturen och språket. Hon beskriver även att socialkonstruktivister anser att språket också är en form av social handling. Vardagsinteraktioner mellan människor leder till att dessa aktivt reproducerar den kunskap vi tar för givet. Burr beskriver att enligt socialkonstruktivismen är språket därför mer än ett sätt att uttrycka sig på. När människor pratar med varandra konstrueras världen och vårt sätt att använda språket kan därför ses som en form av handling (ibid.).

4.1.1 Genuskontraktet och genussystemet:

Eftersom vi antagit ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ansåg vi det passande att använda oss av Hirdmans teori om genussystemet. Vi tolkar hennes teori som socialkonstruktivistisk och fann den mycket relevant i vår analys som en förklaring till hur människor tillskrivs vissa egenskaper på grund av deras kön. Genussystemet betecknar enligt Hirdman (2007) en ordningsstruktur av kön. Hon talar om isärhållandets tabu, det vill säga isärhållandet av könen. Denna genusformering tar sig uttryck i genusarbetsdelningen och i föreställningar om vad som är kvinnligt respektive manligt. Människor orienterar sig i världen utifrån vilken sort (kön) man tillhör. Isärhållandet innebär också enligt Hirdman ett maktskapande där den ena sorten blir norm och den andra urskiljs och avskiljs som det avvikande. Hon menar att en form av motsatstänkande råder, en dikotomisering där mannen är det positiva och kvinnan det negativa. Trots att kvinnor har lägre status i genusformeringen är de ändå medskapande varelser. Kvinnor är enligt Hirdman lika integrerade i genussystemet som männen och detta upprätthålls genom genuskontraktet (ibid.).

Hirdmans (2001) teori om genuskontraktet beskriver sedan hur två jämbördiga parter ”signerar” ett papper där de accepterar nedskrivna överenskommelser. Det handlar om kulturellt nedärvda, styrda överenskommelser om könen åtskiljda förpliktelser, skyldigheter och rättigheter. Hirdmans begrepp ringar in ett strukturellt tvång, som båda könen tyns under, ett gemensamt ok som de inte kan skaka av sig. Begreppet har två innebörder, dels antyder ordet kontrakt en *möjlighet till förhandling* och dels en *förståelse av upplevda fördelar* av den styrda överenskommelsen. Mannen sörjer för kvinnan och kvinnan är mannens hjälprede. Hirdman menar att kontraktet utstrålar en skenbar harmoni, han försörjer henne och hon tar hand om honom och barnen (ibid.).

Poängen med genuskontraktet menar Hirdman (2001) är att skapa ett ”fundament”, ett sätt att teoretisera könen som inte hela tiden rör sig. Tvärtom gäller det att begreppsbinda den orörlighet i historien som har präglat könen villkor. Hirdman beskriver ett stereotyp, idealtypiskt kontrakt där *han* har ansvaret och beskyddet och *hon* födandet, uppfödandet och beroendet. Kontraktet visar vilka tydligt skilda positioner könen har. Det syftar vidare till en förståelse av en könsbunden rationalitet. Kontraktsmöjligheterna formar enligt Hirdman

hennes handlande, hon måste gå via honom. Kvinnan själv reproducerar underordningen. Hirdman menar att poängen med en rejäl underordning är att den sköts bäst av de underordnande själva. *Hon* försöker göra livet drägligt och få ut så mycket som möjligt av de möjligheter som läget bjuder. Eftersom genuskontraktet berör hela hennes liv blir det en strategi för henne att återskapa mönstret eftersom hon inte kan expandera utanför kontraktet (ibid.).

4.1.2 Självpuffyllande profetia

Vi har även valt att ta upp begreppet självpuffyllande profetia i vår analys, då vi anser att den kan vara en möjlig förklaring till de osynliga normer som råder kring typiskt manligt och kvinnligt beteende. Vi bedömer det som troligt att människor väljer att agera i enlighet med de förväntningar som andra har på dem. Begreppet självpuffyllande profetia skapades av sociologen Robert Merton. Merton (1968) beskriver det som en förutsägelse eller fördom som blir sann just därför att den har formulerats och för att vi agerar utefter den. Merton beskriver sitt begrepp utifrån Thomas-teoremet: "*If men define situations as real, they are real in their consequences*" (s. 421), vilket vi tidigare nämnt i samband med det socialkonstruktivistiska perspektivet. Vi upplever att självpuffyllande profetia hänger samman med det perspektivet, då de båda bygger på en språklig konstruktion av människors handlingar. Merton beskriver vidare att en självpuffyllande profetia från början är en falsk definition av en situation, men som i sig sedan resulterar i ett nytt beteende, vilket i sin tur gör den ursprungliga falska förutsägelsen sann (ibid.). Carle m.fl. (2006) tolkar Mertons begrepp som att en självpuffyllande profetia innebär att vi människor skapar förväntningar eller åsikter om en person som kan vara felaktiga, det kan exempelvis handla om en negativ bild av personen. Carle m.fl. menar att vi sedan agerar i förhållande till personen som om den felaktiga uppfattningen vore sann. Den andra personen känner av vårt beteende och tyder det förmodligen som negativt och agerar utifrån det. Det som vi trodde om personen blir då sant, även om det inte stämde från början. Våra förväntningar skapar något verkligt av något som förut var överkligt (ibid.).

Enligt Merton (1968) kan den självpuffyllande profetian brytas endast om den ursprungliga definitionen av situationen (vilken var upphov till den självpuffyllande profetian) överges. Först när det primära antagandet ifrågasätts och en ny definition av situationen görs bryts den självpuffyllande profetian (ibid.).

4.2 Symbolisk interaktionism

Symbolisk interaktionism har vi valt att ha med som teori därför att den fokuserar på hur människor genom samspel påverkar varandra och tillskriver varandra olika roller. Detta gör sig exempelvis gällande i vår frågeställning kring hur föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* omformas och/eller reproduceras i hemtjänstarbetet. Andersen m.fl. (2001) beskriver symbolisk interaktionism som en sociologisk riktning där stor vikt läggs vid interaktionen, det

vill säga den kommunikativa sidan vid mänskligt samspel. Vidare skriver de att grundaren för det interaktionistiska perspektivet var Mead, som beskrivit människors identitetsutveckling, där människan skapar sitt *jag* genom språkligt utbyte i samspelsprocesser med andra människor. Andersen m.fl. beskriver vidare hur tanken om roll- och perspektivövertagande, det vill säga växelverkan mellan aktören och hans/ hennes omgivningar är dominerande inom den symboliska interaktionismen. Interaktionistisk tänkande används även idag inom forskning om exempelvis könssocialisation (ibid.).

Repstad (2004) beskriver den symboliska interaktionismen utifrån att människor handlar så som de tycker är ändamålsenligt och meningsfullt, och det som anses som meningsfullt skapas i stor utsträckning genom social interaktion. Vidare skriver han att ordet *symbol* är grekiska och betyder: meningen att göra. Repstad beskriver att en individs självuppfattning och identitet är enligt interaktionismen en produkt av det sociala samspelet (ibid.).

4.2.1 Rollteori

En av de stora sociologerna inom interaktionismen var Erving Goffman. Vi har valt att använda hans rollteori därför att den, som vi ovan nämnde, lägger fokus på det sociala samspelet. Det känns som en väsentlig aspekt att beakta i analysen när det gäller hur könsroller kommer till stånd. Goffman (1959) har studerat integreringen mellan mikrostrukturer, det vill säga vardagligt samspel mellan individer, och makrostrukturer, det vill säga den sociala ordningen. Teatern används som metafor för att studera det sociala livet. Han beskriver världen som en stor scen där vi påverkar individer genom att ge en bild av oss själva utifrån vad vi tror att de andra anser om oss. Han menar att de roller vi representerar är socialt bestämda samt en produkt av de överenskommelser som framkommit under interaktionens gång (ibid.).

Goffman (1959) beskriver att då en individ kommer i kontakt med andra människor försöker dessa skaffa sig information om personen eller tillämpa de uppgifter om henne/honom som de redan har. De insamlade upplysningarna om en individ hjälper till att definiera situationen och gör de möjligt för andra att, i förväg, veta vad han/hon kan vänta sig av dem samt vad de kan vänta sig av henne/honom. Goffman beskriver att uppträdande och utseende medför att observatörerna kan skaffa sig ledtrådar om individen så att de kan applicera tidigare erfarenheter av individer som liknar personen de har framför sig (ibid.).

Goffman (1959) gör alltså en skildring där individen spelar en roll och vill att observatörerna ska ta hans/hennes skapande på allvar och tro på att individen framför dem besitter de egenskaper han/hon uppvisar. För att upprätthålla rollen talar Goffman om en fasad, det vill säga en expressiv utrustning. Den personliga fasaden visar de mest intima detaljerna som identifieras med aktören själv såsom ålder, kön, etnisk tillhörighet, utseende, talmönster, gester etc. Goffman beskriver vidare att en given social fasad tenderar att bli institutionaliserad, det vill säga, den ger upphov till abstrakta stereotypiserade förväntningar. Fasaden blir en kollektiv representation och en realitet av egen kraft. Goffman menar att när personen antar en vedertagen social roll upptäcker hon/han ofta att det redan etablerats en

speciell fasad för den och hon/han blir tvungen att genomföra den givna uppgiften även om det inte var hennes/hans intention inledningsvis. Om individen alltså åtar sig en uppgift i samhället som inte är ny finns det redan enligt Goffman inrättade fasader som hon/han måste välja mellan. Att välja fasad innebär att personen som åtar sig en viss roll måste anta vissa förutbestämda egenskaper. Exempelvis förväntas en militär oftast vara auktoritär till sättet samt yrkeskunnig (ibid.).

5 Resultat/analys

Vi har här valt att presentera resultat och analys i samlad form, eftersom vi upplever att det då blir enklare att följa med i texten då upprepningar undviks. Kapitlet är uppdelat i tre huvudteman med växlande antal underrubriker.

5.1 Presentation av informanter

Anledningen till att vi väljer att göra en kort presentation av våra informanter är att vi tror det kan underlätta för läsaren att ha information om personens kön, ålder samt antal arbetade år inom hemtjänsten. Detta tror vi är faktorer som kan påverka deras åsikter och erfarenheter. Vi upplever inte att vi röjer våra informanternas identitet och ser därför inte någon etisk problematik med det. Vi väljer att presentera våra informanter med fingerade namn, då vi tror att det då blir enklare att hålla isär de olika personerna under läsningen samtidigt som det skyddar informanterna från igenkännande.

Inez: Kvinna, 32 år
                  Sammanlagt 13 år inom hemtjänst

Goran: Man, 39 år
                  Sammanlagt 1,5 år i hemtjänst (14 år i omsorgsyrken)

Klas: Man, 44 år
                  Sammanlagt 22 år i hemtjänst

Nina: Kvinna, 35 år
                  Sammanlagt 10 år i hemtjänst

Berit: Kvinna, 58 år
                  Sammanlagt 1 år i hemtjänst (många år inom äldreomsorg)

Sonny: Man, 34 år
                  Sammanlagt 10 år i hemtjänst

Anneli: Kvinna, 54 år
Sammanlagt 5 år i hemtjänst

Monika: Kvinna, 38 år
Sammanlagt 18 år i hemtjänst

5.2 Könnssegregerad hemtjänst

Det här avsnittet av analysen lyfter vilka skäl det kan finnas till att hemtjänststyrkets könsssegregering ser ut som den gör.

5.2.1 Tradition

Samtliga av våra informanter tar upp den historiska aspekten som svar på kvinnodomineringen inom hemtjänststyrket. Vi tycker att enigheten bland informanterna i denna fråga är intressant då det tyder på att de, trots individuella olikheter, har samma förförståelse. De belyser alla att kvinnor sedan långt tillbaka haft en roll som omsorgsgivare, medan mannen stått för försörjningen. Klas understryker det faktum att hemtjänststyrket är relativt ungt och att omsorgen av äldre och hjälpbehövande dessförinnan sköttes av så kallade hemsamariter, det vill säga kvinnor som utöver det egna hemmet även gav omsorg till andra. En av informanterna, Berit, uttrycker det på följande vis:

Nä, det sitter nog långt tillbaka... i... i generna rent ut sagt alltså. Det är väl det att det har väl alltid varit så att kvinnor har varit de vårdande och det är ju faktiskt så även idag, även fast man kanske inte tror det. Men det finns någonstans... jag vet inte. Det här att vi ska vårda, vi ska ta hand om, vi ska pyssla om och ja, jag tror det ligger liksom långt tillbaka.

Detta kan tolkas utifrån Hirdmans teori om genuskontraktet. Hirdman (2001) beskriver kontraktets klausuler som kulturellt nedärva och styrda överenskommelser som åtskiljer könsens förpliktelser, skyldigheter och rättigheter. Detta kopplar vi till informanternas uppfattningar kring orsaken till könsssegregeringen inom hemtjänsten. Kvinnor har i alla tider haft rollen som omsorgsgivare och denna menar Hirdman har blivit ett strukturellt tvång. En orörlighet genom historien har präglat kvinnors och mäns villkor (ibid.). Informantens uttalande refererar till den historiska aspekten av könsens förpliktelser som en förklaring till kvinnlig omsorgsförmåga. Även internationellt sett har omsorg genom tiderna varit förknippat med kvinnlighet. Omsorgen ser idag väldigt olika ut i olika länder beroende på hur samhället är strukturerat, vilket studier av Knijn och Kremer (1997) visar. De beskriver bland annat Nederländerna och Storbritannien som två välfärdsstater där hemtjänsten inte anses vara ett lönearbete, utan en privat angelägenhet som ordnas i hemmen, främst av kvinnor (ibid.).

5.2.2 Samhällets påverkan

Anledningen till varför det är så pass få män som söker sig till hemtjänstyrket tror våra manliga informanter beror på att samhällets syn på manligt och kvinnligt ser ut som det gör. Den här frågan valde våra manliga informanter i betydligt högre utsträckning än de kvinnliga att utförligt besvara. Vi tolkar det som att män i större omfattning än kvinnor möts av ogillande ifrån omgivningen i samband med inträde i ett omsorgsyрке. En utav informanterna, Sonny, upplevde redan under sin skoltid att killar och tjejer valde yrke utefter vilket kön de hade. Han beskriver grupptricket ifrån kompisgruppen som starkt och drar en generell slutsats, det fanns två vägar att gå om man hade låga betyg; antingen blev man bilmekaniker eller så började man jobba inom vården. Här ser vi exempel på hur mänsklig interaktion avspeglas i individens yrkesval vilket är ett exempel på Goffmans (1959) symboliska interaktionism. Vi tolkar det som att det vardagliga samspelet, det vill säga integreringen mellan mikrostrukturer, medför en påverkan av makrostrukturer, det vill säga den sociala ordningen (ibid.). Informanten beskriver hur människor tidigt, genom den vardagliga interaktionen på skolan, påverkas att välja vissa utbildningar utifrån könstillhörighet. Det tror vi i sin tur leder till att samhällsstrukturen ser ut på ett visst sätt och att vissa yrken blir kvinno-/ mansdominerade. Just omgivningens åsikter blir här ett centralt tema, något som återkommer i andra intervjuer.

Ja, när jag var 25 år då så var det ingen som trodde att jag skulle kunna jobba med detta, för den person som jag var då var en... jag jobbade i krogbranschen och var sådär, du vet, servitör, bartender... jag hade jobbat där nästan tio år då, så när de plötsligt skulle se mig som typ äldreboende, undersköterska, jobba inom sjukhus och sådär, så blev jag nästan lite mobbad. Och till och med min flickväns mamma sade att: ”det är ingenting för dig, du kommer inte klara det, du är inte den personen”. (Goran)

Ovanstående citat tyder på att omgivningen i många fall har en speciell bild av hur en omsorgsgivare skall vara. Vi tolkar således detta utifrån Goffmans (1959) rollteori där han beskriver världen som en stor scen där människor påverkar varandra genom att agera och ge en bild av sig själv utifrån vad man tror att andra anser om en (ibid.). Vi antar att Goran försökte leva upp till de förväntningar som är kopplade till mansrollen och att omgivningens negativa reaktion på det nya yrkesvalet berodde på att det inte fullt ut stämde med den tidigare rollen han haft. Detta ser vi som en bidragande orsak till att män i mindre utsträckning än kvinnor söker sig till just omsorgsyrken. Det finns en rädsla för att agera ”omanligt”, någonting som Nina också tar upp som en möjlig förklaring.

Jag tror att män avskräcks från att jobba i till exempel i hemtjänst för att de inte vill bli klassade som att de är omanliga eller som att de skulle vara homosexuella eller nåt liknande. Det tror jag, det kan vara så.

Vi tolkar detta som att man för att passa in i omsorgsrollen bör vara antingen kvinna, eller en man som går utanför den traditionella synen på manlighet. Klas talar om kvinnligt och manligt som ett slags tabu. Han menar att det historiskt sett varit kvinnan som vårdat vilket gör det omanligt och därmed värderas lågt i samhället. Det här styrks även i Russells (2007)

artikel, i vilken han problematiserar män som går in i omsorgsrollen och därmed blir ”tvungna” att utföra uppgifter som ansetts vara kvinnogöra utifrån en historisk aspekt (ibid.). Det kopplar vi till Hirdman (2007) som talar om isärhållandets tabu, det vill säga isärhållandet av könen. Hon menar att denna genusformering tar sig uttryck i genusarbetsdelningen och i föreställningar om vad som är kvinnligt respektive manligt (ibid.).

5.2.3 Omsorg – en trygghet

Ytterligare ett skäl som majoriteten av våra informanter tar upp till könssegregeringen inom hemtjänsten är att kvinnor känner en trygghet i att vårda och ta hand om andra eftersom de historiskt sett ofta har haft den rollen. Inez tar upp det faktum att många kvinnor har en inneboende ”mammroll” som en förklaring till trygghetskänslan vid val av yrke. En majoritet av informanterna tror att en bidragande anledning till att många som arbetar inom hemtjänsten är kvinnor är att omsorgsrollen känns bekant och att man därför känner sig bekväm med den. Samtliga informanter beskriver en tydlig diskurs rörande föreställningar kring kön. Anneli nämner också att det i vissa fall kan handla om ett sökande efter någon form av bekräftelse. Hon anser att kvinnor i något högre utsträckning än män har behovet av att känna sig behövda av andra. Detta tror hon går att härleda till att kvinnor i högre utsträckning än män tar hand om barnen. Hon utgår delvis från sig själv i detta antagande:

Då hade jag ju den möjligheten att börja så, när ungarna var stora då. Då kändes det ju, ”nä, nu behöver de ju inte mig”. Då fanns det andra som behövde mig väldigt mycket.

Denna känsla tycker vi understryks i Hirdmans (2001) genuskontrakt som går ut på att det finns en förståelse av en könsbunden rationalitet hos såväl män som kvinnor. Även om kvinnor, enligt Hirdman, är underordnade genom detta kontrakt, reproducerar kvinnor också sin egen underordning. Skälet till detta är att genuskontraktet berör hela kvinnans liv, det blir en strategi att återskapa mönstret eftersom det är omöjligt att gå utanför kontraktet. (ibid.). Vi tolkar det som att Anneli upplever en inneboende rädsla för inte behövas omsorgsmässigt i samband med barnens flytt hemifrån. Denna osäkerhet hanterar hon genom att börja arbeta inom ett omsorgsyre där hon behövs av andra människor. Vi tolkar det som att kvinnan utan sin omsorgsroll inte är någonting, även om hon har en underordnad roll så är den bättre än ingen roll alls. Hirdman menar därmed att även kvinnorna själva bidrar till att reproducera underordningen (ibid.).

5.2.4 Lön och status

Samtliga av våra informanter tar upp den låga lönen och den låga statusen som hemtjänsten anses ha som ett skäl till att så få män söker sig till yrket. Här ser vi att, trots informanternas olika sociala kontexter, är en allmän uppfattning att omsorgsyren innebär låg status. Goran menar att kvinnor oftare än män accepterar låga löner. Han säger vidare att han tror att det finns en större tolerans hos kvinnor, man tackar och tar emot den lön man får. Anneli tror inte att könssegregeringen i hemtjänsten kommer att jämnas ut förrän lönerna höjs. Detta kopplar

vi återigen till Hirdmans (2001) genuskontrakt. Vi tror utifrån kontraktet att en orsak till att kvinnor i högre utsträckning godtar lägre löner kan vara det faktum att det ännu idag är mer accepterat för en kvinna att bli försörjd av en man än tvärtom. Genuskontraktet utstrålar enligt Hirdman en skenbar harmoni där mannen försörjer kvinnan i utbyte mot att hon tar hand om honom (ger omsorg) (ibid.). Det kan också med hjälp av Goffman (1959) tydas som att de roller vi representerar är socialt bestämda och en produkt av de överenskommelser som arbetats fram under interaktionens gång (ibid.). Johansson (2002) beskriver hur omsorgsyrket skapades för att ge sysselsättning åt gifta hemmafruar. Det tolkar vi som att lönen som gavs endast var en "extrapeng" till hushållet, snarare än en inkomst vilket kan vara en bidragande faktor till att yrket fortfarande värderas lågt. Vi kopplar det till Hirdmans (2001) genuskontrakt, där kvinnan blir försörjd av mannen. Vår tolkning är att hemtjänstyrket till en början skapats som ett tidsfördriv för kvinnor och samtidigt kanske främst inneburit en sparsam ekonomisk lösning för att få omsorgen utförd. Kvinnors inträde på arbetsmarknaden genom omsorgsyrket har snarare upprätthållit kontraktet än frigjort kvinnan ifrån hennes beroendeställning till mannen.

Abbot och Wallace (1997) har i sin studie behandlat den historiska aspekten på kvinnligt lönearbete. Mannen har tidigare haft rollen som försörjare medan det ansågs "naturligt" att kvinnan var hemma och tog hand om hushållet. Lönearbetande mödrar ansågs förr djupt omoraliska och onaturliga, de anklagades för att ta arbetstillfällena ifrån männen (ibid.). Vi anser att paralleller kan dras till dagens diskurs kring arbetsmarknaden utifrån ett könsperspektiv. Vi upplever att omgivningen ser olika på en karriärsinriktad trebarnsmor jämfört med en karriärsinriktad trebarnsfar. Utefter vår erfarenhet tycker vi oss kunna se en mer negativ attityd gentemot kvinnan, hon kan ses som en "dålig" mor om hon prioriterar karriären framför barn och hem. En förklaring till det fenomen våra informanter tar upp, det vill säga att kvinnor i högre utsträckning accepterar låga löner, tror vi kan vara att det är tryggare att hålla sig till omsorgsarbete som är en kvinnlig arena och inte behöva "tävla" med männen. Om vi drar paralleller till hur det sett ut historiskt utifrån vad Abbott och Wallace beskriver innebär omsorgsyrket att kvinnor "håller sig inom" sin ram, de tar inte jobb från män och manliga jobbarena (ibid.).

Flera av informanterna belyser den låga status som hemtjänstyrket anses ha ute i samhället som en faktor till avsaknad av män inom yrket. Monika beskriver att hon tror att omsorgsyrket inte *ger* män någonting, vilket vi tolkar som att hon menar att de tycker det är tråkigt och inte tillräckligt utmanande. Detta kan även styrkas av Sörensdotters (2003) studie i vilken informanterna tar upp just att arbetet kan uppfattas som mindre roligt som en orsak till att män i liten utsträckning söker sig till omsorgsyrket. Vidare beskriver Sörensdotters informanter att arbetet innefattar sysslor som normalt utförs i hemma vilket gör att arbetet lätt sammankopplas med en "hemmafruroll" (ibid.).

... ja, jag tror att man som kille kanske tänker mer på vad det kommer bli för lön sen, att man redan där planerar och samtidigt så tror jag att en man kanske inte vill städa och tvätta och handla. Det är inget som de tycker de är bra på kanske heller eller... eller ger dem någonting. Män är bättre på att välja. (Monika)

Vi tolkar detta utifrån Hirdmans (2001) teori om genuskontraktet, vilket statuerar att mannen till skillnad från kvinnan inte är bunden inom kontraktet utan har möjlighet att själv i högre grad påverka sin situation. Vi tror att det inte så mycket handlar om att män är bättre på att välja yrke, vilket Monika anser, utan att det, som Hirdman menar, snarare handlar om att deras möjligheter att välja är större i egenskap av en överordnad roll (ibid.).

Något som framkommer i en intervju med en manlig informant, Goran, är att valmöjligheten inte alltid är till godo. Tvärtom menar han att valmöjligheten kan skapa press från omgivningens sida och kan leda till kravet på att man skall prestera yrkesmässigt. En gängse uppfattning hos våra informanter verkar vara att män har lärt sig att de inte bör ”nöja” sig med att arbeta inom ett vård- eller omsorgsyreke.

... bara hela tiden hört, ska man gå vidare i utbildningen och så där: undersköterska och sjuksköterska, varför blir du inte läkare och annat. (Goran)

Här tror vi att kvinnor i lägre utsträckning utsätts för den här typen av krav då föreställningen kring kvinnlighet inte i lika omfattande mån grundas på yrkesval och karriär. Som kvinna har man på ett helt annat sätt en identitet kopplad till förmågan att ge omsorg och ta hand om hem och familj medan mäns roll kopplas till yrke. Knijn och Kremer (1997) styrker detta genom sitt påstående att omsorg är starkt förknippat med kön. De menar att det är utifrån omsorgsförmågan som kvinnans könsidentitet konstrueras. Författarna hävdar att omsorg och kvinnlighet är starkt relaterade till varandra, de båda begreppen ses som två sidor av samma mynt (ibid.).

5.3 Det direkta omsorgsarbetet

Detta tema lyfter hur det direkta arbetet med omsorgstagarna reproducerar och/eller omformar föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt*.

5.3.1 Föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* reproduceras

Under intervjuerna fick vi ett flertal exempel på hur föreställningen kan reproduceras i det direkta omsorgsarbetet med omsorgstagarna. Majoriteten av informanterna uppger att det är vid hjälp med dusch och intimhygien som manliga omsorgsgivare i vissa fall kan nekas att utföra arbetsuppgiften av kvinnliga, och i ett fåtal fall även manliga omsorgstagare. Anneli beskriver hur hon som medelålders kvinna i vissa fall enklare kan inge förtroende hos omsorgstagarna i exempelvis duschsituationer. Detta resultat överensstämmer med Sörensdotters (2008) avhandling i vilken hon behandlar det faktum att särskilt kvinnliga omsorgstagare i större utsträckning tackar nej till dusch då omsorgsgivaren är man. Sörensdotter kommer vidare fram till att de mest betrodda när det gäller omsorgs- och serviceinsatser är medelålders kvinnor (ibid.). Orsaken till detta tror flera av våra

intervjupersoner är att kvinnor och även i vissa fall män från den äldre generationen är ovana vid att se en man i omsorgsrollen.

Det är ju det, till exempel nedre toalett och dusch och sådant på kvinnor... och den generationens kvinnor är ju definitivt inte vana vid att en man skall göra det. (Berit)

Om vi kopplar detta till Goffmans (1959) rollteori som går ut på att när en person kommer i kontakt med andra människor försöker dessa skaffa sig information om personen utifrån uppträdande och utseende, den personliga fasaden. Det här menar Goffman att människor gör för att kunna applicera tidigare erfarenheter på individen. Dessa tidigare erfarenheter baseras på personer som rollmässigt liknat individen. Enligt Goffman är anledningen till att människor gör så att de i förväg vill veta vad de kan förvänta sig av personen, detta hjälper även människor att definiera situationen de befinner sig i (ibid.). Vi tolkar detta som att omsorgstagarna kan bli perplexa då det dyker upp en man i rollen som omsorgsgivare. Det tror vi beror på ovanan att se en man i denna typ av roll då omsorgstagarna, särskilt den äldsta generationen, är vana att se män i andra yrkesroller. De förväntar sig gissningsvis att det kommer en kvinna, eftersom majoriteten av de som arbetar inom hemtjänsten är kvinnor. Berit tar upp ovanan som den äldre generationens kvinnor kan känna då de får hjälp med dusch samt intymhygien av en man. Det tror vi kan bero på att det inledningsvis blir en ”chock” för omsorgstagarna att få hjälp av en man eftersom förväntningarna på omsorgsgivaren antagligen ser annorlunda ut. Russell (2007) tar i sin artikel upp det faktum att människor har en benägenhet att associera manliga omsorgsgivare till tunga lyft och teknisk problemlösning, istället för känslomässigt stöd. Vi kopplar det till att förväntningarna på hur män och kvinnor skall vara ser olika ut och därmed bidrar till olika rollförväntningar.

Detsamma menar intervjupersonerna gäller vid städning och andra hushållssysslor, exempelvis matlagning. Resultatet av intervjuerna visar att omsorgstagare av båda könen kan ha en negativ uppfattning kring manlig personals förmåga att utföra städning och matlagning/värma mat.

De som inte vill att manlig personal kommer hem säger såhär: en man kan inte laga/värma mat lika bra som en kvinna, de kan inte städa lika bra som en kvinna. (Inez)

Detta stärks utav Sörensdotters (2008) studie där det fastställs att män i viss grad särbehandlas främst vid de första mötena med omsorgstagare. Omsorgstagarna har exempelvis i hennes studie inget förtroende att manlig personal kan städa och tar hellre emot hjälp från kvinnor. Det menar Sörensdotter är ett exempel på vad som är manliga och kvinnliga omsorgsområden (ibid.).

När vi började med vår studie utgick vi ifrån att kvinnor i högre utsträckning än män skulle vara skeptiska mot att ta emot hjälp av män. Resultatet visar dock att även män i vissa fall inte vill ta emot hjälp från personer med samma kön som de själva. Det kan som ovan nämnt tolkas utifrån Goffmans (1959) teori som att rollförväntningarna skiljer sig för män och kvinnor (ibid.). Ytterligare en förklaring till omsorgstagarnas motvilja mot manlig personal kan ses utifrån Mertons (1968) begrepp *självuppfyllande profetia* som går ut på att en

förutsägelse om en person blir verklig då den uttalas. Med detta menas att om en person tillskrivs vissa egenskaper kommer dessa att införlivas även om de inte fanns där till att börja med (ibid.). Det skulle kunna innebära att omsorgstagarnas föreställningar kring att män är sämre på omsorg och hushållssysslor än kvinnor också gör att män upplevs vara det, åtminstone i början av omsorgsrelationen. Vi kan även förstå omsorgstagarnas negativa känslor kring manlig personal utifrån Hirdmans (2001) teori om genuskontraktet. Den stunden en manlig medarbetare kliver in genom dörren hos en omsorgstagare bryts kontraktet, såtillvida att han går från genusordningen och bryter den styrda överenskommelsen där kvinnan är ”hjälpredan” och den som står för omsorgen (ibid.). I hög utsträckning är det enligt informanterna främst de kvinnliga omsorgstagarna som inte tycker att det är lämpligt att en man hjälper till i hemmet. En av våra manliga informanter, Goran, uttrycker det på följande vis:

Det känns som att när jag kommer så behöver jag inte göra lika mycket som en kvinna. Men det vet jag inte om det stämmer, men det känns så. Ibland säger de till och med ”Det behöver inte du göra, det kan Lotta göra”.

Informanternas berättelser rörande de äldre omsorgstagarnas särbehandling av manlig personal återspeglas i Sörensdotters (2003) studie, i vilken informanterna också tar upp detta faktum.

Även Anneli upplever att de äldre kvinnorna ”skärper” till sig lite extra då det kommer manlig personal och i vissa fall till och med städar innan hemtjänstbesöket. När det sedan kommer kvinnlig personal förlorar dessa äldre kvinnor istället delvis sina förmågor och går in i en passiv omsorgstagande roll. Vi tolkar det som att de äldre kvinnorna, i högre utsträckning än männen, tycker att det är lite jobbigt att lämna ifrån sig uppgifter som tidigare varit deras till manlig personal. Detta kan förstås utifrån Hirdmans (2001) genuskontrakt. Vi utläser det som att det blir en form av inkräktande av männen på kvinnornas förpliktelser i kontraktet (ibid.).

5.3.2 Föreställningen omsorg är någonting kvinnligt omformas

Utifrån en helt annan synvinkel kan omsorgstagarnas ovana vid män som omsorgsgivare innebära att mötet blir mycket positivt. Det faktum att de äldre inte har med sig några förväntningar på manlig personal kan innebära att de blir positivt överraskade i mötet. Informanterna ger flera exempel på när föreställningen kan omformas i det direkta arbetet med omsorgstagarna.

Ja, jag har hört många fall där det har kommit utländska killar och där har det blivit väldigt, väldigt bra möte. Men från början kanske de var lite misstänksamma, men de har nästan gjort jobbet bättre på något sätt, det här med omsorgen och de har liksom kammat deras hår och smörjt dem och tagit på dem smycken och gjort det där lilla extra som kvinnorna inte tar sig tid till. Där har det blivit väldigt positivt. (Monika)

Flera av våra informanter menar att det tar ett par besök innan en manlig personal får omsorgstagarnas förtroende. Detta resultat styrks av Sörensdotters (2003) studie där hon beskriver vikten av att bygga upp ett bra förtroende mellan omsorgstagare och omsorgsgivare. Exempelvis framkommer det i hennes studie att det tar ett visst antal gånger innan den manliga personalen accepteras i duschsituationen hos vissa omsorgstagare (ibid.). Manlig personal måste i flera fall först bevisa att de klarar av uppgifterna lika bra som kvinnor. Som tidigare nämnt talar Merton (1968) i begreppet självuppfyllande profetia om att personer agerar utifrån omgivningens förväntningar på dem. Vi har tidigare kopplat det som att detta skulle kunna innebära att omsorgstagarens skeptiska inställning till manliga omsorgsgivare också skulle kunna försämra kvaliteten på omsorgen i realiteten. Dock menar Merton att detta endast stämmer i ett inledande skifte av en relation. Då relationen utvecklas och parterna lär känna varandra kan dessa stämplingar komma att förkastas och man ser personen bakom profetian (ibid.). Vi tolkar informanternas berättelser som att den självuppfyllande profetian upphör att gälla i de fall då manliga omsorgsgivare ”bevisar” sin förmåga att ge god omsorg, genom att, som i citatet ovan, göra arbetet lite bättre och ta sig mer tid än kvinnlig personal.

5.4 Omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv

Under följande tema behandlar vi omsorgsförmåga, vilken vi lyfter utifrån föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt*. Fokus vilar på den sociala konstruktionen av föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt*, att kvinnlighet är kopplat till förmågan att ge god omsorg.

5.4.1 God omsorgsförmåga

Nedan belyser vi två dimensioner av omsorgsförmågan, vilka framkommit under intervjuerna, dels vad god omsorgsförmåga är och dels om och hur informanterna förknippar omsorgsförmåga med kvinnlighet. Samtliga informanter tar upp lyhördhet som en viktig egenskap när en medarbetare inom hemtjänsten ska ge omsorg. De definierar detta med att det är viktigt att lyssna och att inte ha för bråttom i arbetet med omsorgstagarna. En annan definition är att känna av situationen samt att inte ”klampa in” hos omsorgstagaren då det rör sig om någon annans hem. En studie gjord av Motevasel (2000) styrker vårt resultat, då det visar på att lyhördhet är en egenskap som ofta kopplas samman med ett gott omsorgsarbete. Hälften av informanterna i vår studie tar även upp lyhördhet som en typiskt kvinnlig egenskap, tre utav informanterna gör ingen koppling mellan egenskapen lyhördhet och kön, endast en av informanterna kopplar ihop begreppet med manlighet. Det faktum att ändå hälften av informanterna sammankopplar lyhördhet och kvinnlighet tycker vi bekräftar föreställningen om att de tycker att *omsorg är någonting kvinnligt*. Detta tolkar vi utifrån Burrs (2003) framställning av det socialkonstruktivistiska perspektivet som att vi alla genom språket är medskapande till de föreställningar om kvinnligt respektive manligt som finns i samhället (ibid.). Informanterna väljer till största del ord som vi i allmänhet upplever är kopplade till samhällets syn kring kvinnlighet då de beskriver goda omsorgsegenskaper, exempelvis empati, flexibilitet och mjukt förhållningssätt. Enligt Burr skapas vår verklighet

genom språket, vi blir, genom de begrepp och kategorier som ingår i detta, medskapande till vår kollektiva verklighetsuppfattning (ibid.).

Våra intervjuer påvisar att hälften av informanterna kopplar lyhördhet till en typisk kvinnlig egenskap, medan endast en kopplar det till någonting manligt. Detta tror vi skulle kunna påvisa att människor genom språket skapar könsstereotypa föreställningar. Endast en av våra informanter, Monika, väljer alltså att istället koppla lyhördhet till någonting manligt. Hon menar att män i högre grad än kvinnor lyssnar på och tar den gamles perspektiv i omsorgssituationen och därmed lägger lite mer energi på ett gott bemötande. Det faktum att en av informanterna kopplar ihop lyhördhet med män tror vi kan tolkas utifrån ett interaktionistiskt perspektiv. Goffman (1959) menar att de roller vi representerar är socialt bestämda (ibid.). Vi tror att mäns roller ser annorlunda ut jämfört med kvinnors. När män som exempelvis arbetar i omsorgsyrken ”går emot” denna förutbestämda roll blir denna överträdelse positivt uppmärksammas i högre grad än om en kvinna gör samma arbete, eftersom omsorgsegenskaperna redan ingår i hennes roll. Vi tror att Monika kan ha uppmärksammat mäns lyhördhet mer än vad hon skulle gjort om det rörde sig om en kvinnlig medarbetare. Den roll män i hemtjänstyrket har, trotsar utifrån vår tolkning av Goffmans teori, de socialt bestämda överenskommelserna kring vad som anses vara manligt (ibid.).

Ett antal av informanterna definierar omsorg som att göra det där lilla ”extra”, det vill säga att bry sig om och pyssla om omsorgstagaren lite särskilt. Just denna omsorgsegenskap associerar Berit till kvinnlighet, vilket även en majoritet av övriga informanter gör om än inte ordagrant. Utifrån deras berättelser tolkar vi att de förknippar ”pysslandet” med kvinnlighet, vilket bekräftar föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt*.

Det är väl det om det är någon som har gjort det där ”lilla extra” pysslandet, men då tänker man ”ja, men det är ju säkert en kvinna som har gjort det”. Men just det här att om man kommer någonstans och man ser att det är lite fixat, då tar man ju för givet att inte det är mannen som har gjort det, utan det är kvinnan... (Berit)

Detta kopplar vi till Goffmans (1959) rollteori, då vi i likhet med vad vi skrivit ovan, tror att en syn på den kvinnliga rollen som mer omhändertagande har skapats genom informantens tidigare erfarenhet av samspelet med sina arbetskamrater (ibid.). Vi tror att det faktum att hon är van vid att kvinnor på hennes arbetsplats gör det ”lilla extra” utifrån Goffmans rollteori har skapat en stereotypiserad fasad som kopplas samman med kvinnlighet och gör det svårt för informanten att koppla dessa förutbestämda egenskaper till den man som jobbar där (ibid.). Detta kan även förstås ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Hirdmans (2001) teori kring genuskontraktet påvisar att ramarna för vad kvinnor och män förväntas göra ser olika ut. Vi tror att informantens uttalande kring att kvinnor ofta ”pysslar om” i högre grad än män går att koppla till de tydligt skilda positioner som könen enligt Hirdmans genuskontrakt har (ibid.).

5.4.2 Föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt som social konstruktion*

Många av informanterna håller dock inte med om föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt* såtillvida att de anser att det är personligheten, inte könet, som avgör omsorgsförmågan. De tror helt enkelt inte att det spelar någon roll om omsorgsgivaren är man eller kvinna, bara man tycker att arbetet är givande och har ett intresse för att arbeta med människor.

... måste det finnas något som rätt upp och ner är kvinnligt och manligt? Vi vet ju att det finns det ändå, att vi skiljer oss fysiologiskt om man säger så, men det kan man väl inte gå och älta i århundraden. Jag tycker inte det. (Klas)

Det visar på att informanten har en medvetenhet om att föreställningen existerar även om han inte tycker att den stämmer. Det som informanten säger går väldigt mycket ihop med den socialkonstruktivistiska syn Burr (2003) beskriver, i vilken hon ifrågasätter uppdelningen mellan kvinnor och män och menar att även om det finns fysiologiska skillnader mellan män och kvinnor så finns det oändligt många fler sätt att kategorisera människor på (ibid.).

Vi får många fler exempel på att våra informanter anser att föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt* till stor del är en social konstruktion. Våra manliga informanter anser att de har utvecklat vissa omsorgsegenskaper sedan de började i hemtjänstyrket. Sonny menar att han tidigare inte var så uppmärksam på människor i sin omgivning men att han genom inträde i yrket har utvecklat den förmågan.

Ja, man reflekterar över småsaker hos andra människor, även i din vardag, som man tyckte var strunt innan. Jag ser ju när tanterna har färgat håret, de blir jätteglesa. Eller bytt gardiner eller något sådant. (Sonny)

Informanten belyser i sin berättelse hur han, genom Burrs (2003) beskrivning av intersubjektiva processer i yrket, finslipat förmågan till lyhördhet och ”lärt” sig uppmärksamma saker som han tidigare inte noterade (ibid.). Detta tycker vi tyder på att uppdelningen mellan kvinnliga och manliga egenskaper är socialt konstruerade såtillvida att män i lika hög utsträckning som kvinnor kan lära sig att bli goda omsorgsgivare. Det faktum att kvinnor historiskt sett alltid haft denna roll tror vi inte har någon förankring i att de har någon medfödd förmåga som gör dem till bättre omsorgsgivande än män, utan att samhället skapat den bilden. Ur ett internationellt perspektiv går det att se att omsorgen behandlas olika i olika samhällen. Knijn och Kremer (1997) tar i sin studie upp Danmark och Nederländerna som exempel på hur hanteringen av omsorg kan skilja sig åt. I det förstnämnda landet sker omsorgen på den offentliga arenan, medan den i Nederländerna anses vara kvinnans privata angelägenhet och kvinnlighet och omsorg är starkt relaterade till varandra (ibid.). Av detta drar vi slutsatsen att vår föreställning *omsorg är någonting kvinnligt* är en social konstruktion då den skiljer sig något åt beroende på vilken kultur man befinner sig i.

Goran tar upp aspekten att hans sätt att kommunicera har förändrats sedan han började arbeta inom vården och menar att han nu har lättare att kommunicera med kvinnor samt med män inom liknande yrken. Detta tolkar vi som att yrket gett honom möjlighet att träna upp vissa

egenskaper som han tidigare inte besuttit. Han tar även upp empati som en viktig aspekt och menar att ett skäl till varför kvinnor ofta söker sig till vårdjobb kan vara att man redan tidigare utvecklat förmågan till empati mer än vad män har. Detta menar även Anneli då hon säger att hon själv *lärt upp* sin omsorgsförmåga i samband med att hon fått barn. Det faktum att hon använder ordet *lärt* sig tyder på att hon inte tror att omsorgsförmågan är något typiskt kvinnligt från början utan snarare någonting man inskolas i. Då kvinnor ofta är hemma med barnen får de en större möjlighet att öva upp denna egenskap. Goran reflekterar kring att han jobbat inom vården i 14 år och genom detta socialiserats in i "tänket" kring omsorg. Denna socialisering menar han att kvinnor får under tidigare stadium i uppväxten, men att vem som helst kan öva upp den med tiden:

Jag tror att man kan träna upp den på något sätt. Jag menar, jag kanske inte var så jäkla empatisk i början heller, men, alla har ju den, sen utvecklar man ju den. Det är ju så, alla finslipar ju sina egenskaper. (Goran)

Klas bekräftar detta antagande då han menar att han genom sin uppväxt på ett tidigt stadium fått lära sig att ta hand om andra, exempelvis passa småsyskon samt hjälpa äldre grannar. För honom har omsorgsförmågan funnits med ända sedan barndomen som en självklar del i identiteten. Därmed märker han inte att han har förändrats nämnvärt genom yrket eftersom han hela tiden känt sig bekväm i en vårdande roll. Detta går att tolka som att uppfostran till stor del skapar föreställningar kring olikheter mellan könen som inte nödvändigtvis behöver finnas. Vårt resultat överensstämmer till stor del med Storms (2005) studie i vilken han intar ett görandeperspektiv på kön, det vill säga att han har som utgångspunkt att studera och analysera en process som skapar skillnader mellan män och kvinnor, som inte har någon naturlig förklaring (ibid.). Detta kan även kopplas till Andersen m.fl. (2001) beskrivning av socialkonstruktivism. De menar att normer kring kvinnligt och manligt är någonting socialt konstruerat (ibid.), vilket Klas bekräftar genom sin beskrivning av vilken roll uppfostran kan spela för en individs utvecklande av förmågan att ge god omsorg. Vi tolkar det som att Klas i hög utsträckning påverkats av sin uppväxt när det gäller val av yrke. Eftersom fler kvinnor fostras in i denna typ av omhändertagande roll, tror vi att kvinnor också i högre utsträckning kopplas samman med omsorgsbegreppet. Sociala strukturer blir enligt Andersen m.fl. till genom att människor definierar vissa återkommande handlingsmönster, dessa blir sedan till normer i samhället och påverkar hur vi uppfattar olika situationer (ibid.). Det tolkar vi som att föreställningen kring *att omsorg är någonting kvinnligt* kan ses som ett resultat av individers/gruppers definitioner kring vad som är kvinnligt och manligt och således är en social konstruktion.

6 Sammanfattning

Första temat i resultatdelen rör den könssegregerade hemtjänsten inom vilket informanterna belyser tradition som ett viktigt skäl till varför yrket ser ut som det gör. Här benämner samtliga informanter att omsorgen varit ett kvinnligt område sedan långt tillbaka i tiden. Även samhällets påverkan är ett tema som tydligt går att urskilja. Främst de manliga informanterna

beskriver negativa attityder från omgivning som ett skäl till att män i lägre utsträckning söker sig till hemtjänsten. De menar att en form av tabu råder kring män i omsorgsyрken. Ett annat skäl till könssegregeringen tror våra informanter är att omsorgsrollen för många kvinnor innebär en trygghet. Det är en roll som känns bekant och som därför med lätthet övertas av kvinnor. Avslutningsvis nämner samtliga informanter lön och status som övervägande skäl till de få männen inom yrket.

Det andra temat berör dels hur föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt* reproduceras i det praktiska arbetet och dels hur den omformas i mötet med omsorgstagarna. Våra informanter ger flera exempel på reproduktionen av föreställningen: omsorgstagare som inte vill ha hjälp av manlig personal vid intimhygien, skepticism vid städning samt matlagning utförd av manlig personal. Flertalet av informanterna menar att det beror på att den äldre generationen inte är vana vid att se män i rollen som omsorgsgivare. Exempel på hur föreställningen omformas är de fall då mötet mellan omsorgstagare och manlig personal blir väldigt positivt. Informanterna menar att omsorgstagarna går in i mötet förutsättningslöst och blir därför positivt överraskade av de manliga medarbetarnas omsorgsförmågor.

Det sista temat behandlar medarbetarnas omsorgsförmåga utifrån ett genusperspektiv. God omsorgsförmåga menar samtliga informanter grundar sig på att omsorgsgivaren visar lyhördhet i mötet med den äldre. Hälften av intervjupersonerna kopplar denna egenskap till kvinnlighet vilket vi tycker tyder på att föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* existerar i hemtjänsten. Dock hävdar de flesta av informanterna att personligheten är betydligt mer avgörande än kön vad gäller att ge god omsorg. Något som framkommer i många intervjuer är vikten av att lära sig att ge omsorg, vilket tyder på att de anser att omsorgsförmågan inte är medfödd utan snarare något som kan tränas upp. Föreställningen att *omsorgs är någonting kvinnligt* är således endast en social konstruktion.

7 Slutdiskussion

Efter våra intervjuer upplever vi att de medarbetare inom hemtjänsten vi träffat, både kvinnliga och manliga, har ett öppet förhållningssätt till män som omsorgsgivare. De är fullt medvetna om att föreställningen kring att *omsorg är någonting kvinnligt* existerar men genom sina beskrivningar av föreställningen går det tydligt märka att de flesta utav informanterna tar avstånd ifrån detta betraktelsesätt. Dock har vi genom vår studie fått exempel på när informanter såväl omformar som reproducera föreställningen i det direkta omsorgsarbetet. Vi tycker oss kunna märka en dubbelmoral när det gäller informanternas uttalanden kring kvinnligt och manligt i omsorgsarbetet. Vi upplever att det finns en kluvenhet såtillvida att de talade om att det inte existerar några skillnader vad gäller omsorgsförmågan kopplat till kön samtidigt som de gav ett flertal exempel på hur arbetssättet mellan kvinnor och män skiljer sig åt. Vi tyckte oss kunna märka att de ibland gjorde uttalande för att få vårt godkännande, det vill säga att de svarade som de trodde att vi som forskare önskade att de skulle svara.

Vi tror att det är lätt som intervjuperson och samhällsmedborgare att intuitivt göra det, då det är enklast som individ att hålla med den samhällsnorm som råder. Utåt sett utger sig Sverige

för att vara ett jämställt land och vi upplever att människor ogärna låtsas om de ojämlikheter mellan könen som än idag råder. Vi upplever att det människor i allmänhet säger ofta är politiskt korrekt, men att handlandet skiljer sig ifrån ordet. Vår reflektion är att vi tycks leva i en form av jämställdhetsillusion, där vi vill ge sken av att ha kommit längre i utvecklingen än vad vi i realiteten gjort. Genom att leva i illusionen är ett undvikande av de problem kopplade till jämställdhetsfrågor som faktiskt finns möjlig. Vi tror att en kluvenhet hos människor kan uppstå då man å ena sidan skall vara jämställd och å andra sidan leva upp de normer kring kön som existerar. Vi tänker utifrån Goffmans (1959) rollteori att dessa normer är djupt rotade i samhället och starkt förbundna med de kvinnliga och manliga roller som skapats kollektivt (ibid.), vilket gör de svåra att bryta.

Regeringens jämställdhetsförslag som vi tog upp i bakgrunden syftar till att redan i ett tidigt stadium i skolorna arbeta med att reducera de ojämlikheter som existerar på arbetsmarknaden mellan män och kvinnor. Detta tycker vi är en fin tanke, men vi ställer oss kritiska till hur mycket det egentligen hjälper. Lite cyniskt ställer vi oss frågan: Om politikernas jämställdhetsplaner hade motverkat könsuppdelningen som råder på arbetsmarknaden, hur kommer det sig då att statistiken fortfarande pekar på en hög sekundär könssegregering? Persson (2009) nämner i sin bok att mätningar gjorda år 2007 visar på att nästan en miljon kvinnor arbetade inom den offentliga sektorn, jämfört med ca 350000 män (ibid.). Det känns som att det skulle krävas betydligt fler åtgärder där man aktivt motverkar segregering på arbetsmarknaden. Det här är ett tydligt exempel på hur verkligheten ser ut, och på hur den skiljer sig med gemene mans syn på Sverige som ett jämställt land. Vår studie visar att samtliga informanter anser att dagens könssegregering inom hemtjänstyrket är ett resultat av den historiska traditionen att kvinnor oftare haft rollen som omsorgsgivare.

Vi anser därför att problematiken ligger i människors sätt att tänka och förhålla sig till genus, något som genomsyrar hela samhällskulturen. Det blev särskilt tydligt då vi i intervjuerna diskuterade manlighet kopplat till omsorg med informanterna. Något som framkom under intervjuerna var att våra manliga informanter i viss mån mött negativa attityder från omgivningen då de valt att arbeta inom ett omsorgsyre, vilket styrks i Sörensdotters (2003) studie som beskriver att män oftast förväntas arbeta inom mer "macho" områden inom vården, som exempelvis psykiatri och sjukhus. Vi fick exempel på hur en manlig medarbetare inom hemtjänsten nästan blivit mobbad på grund av sitt yrkesval. De manliga informanterna beskrev även hur de på grund av sitt kön förväntades att "gå vidare" och läsa till läkare eller likande och inte nöja sig med yrkesvalet som undersköterska. Vi upplever att det finns en negativ påverkan i omgivningen när det gäller män inom omsorgen och tycker att Hirdmans genuskontrakt illustrerar detta isärhållande av arbetsuppgifter mellan könen väl. Vår studie påvisar att även de män som vill arbeta med direkt omsorgsarbete stöter på svårigheter ifrån omgivningens sida, eftersom dessa män enligt Hirdman (2001) bryter mot genuskontraktet genom att ta på sig en roll som vanligtvis tillskrivs kvinnan (ibid.). Det här tror vi kan vara ett av de stora skälen till att könssegregeringen ser ut som den gör. Om könsnormerna i sig inte förändras, kommer människor att fortsätta att hänvisa könssegregering till den tradition kring olika roller som finns införlivad i samhället. Vi tror att

det är viktigt att blicka framåt, istället för att rubricera dagens könssegregering som ett historiskt grundat problem, då det inte skapar en förändring.

Ytterligare en försvårande faktor för manliga omsorgsgivare kan vara de attityder som kan finnas hos kvinnliga (och även till viss del manliga) omsorgstagare vid vissa situationer, exempelvis dusch och städning, vilket även framkommer i Sörensdotters (2008) studie. Förklaringen till den här problematiken tror våra informanter är omsorgstagarnas höga ålder, det faktum att de tillhör en äldre generation tros påverka deras synsätt. Om så är fallet, bör omsorgstagarnas inställning till manlig personal ändras i takt med generationsskiften. Vi tror dock inte att lösningen till problemet med omsorgstagarnas föreställningar kring manliga och kvinnliga omsorgsgivare nödvändigtvis är så enkel. Enbart ett generationsskifte bland omsorgstagarna kommer troligtvis inte att lösa könssegregeringen automatiskt, föreställningen är mer djupt rotad i samhället än så.

Utifrån vår förkunskap samt det empiriska material som vi samlat in, har vi tagit ställning och värderar föreställningen *omsorg är någonting kvinnligt* som falsk. Vi har under studiens gång fått ett flertal exempel på att den inte stämmer, utan är en social konstruktion utifrån samhällets sida. Exempelvis menar en av informanterna att han i omsorgsyret övat upp sin empati, vilket vi tolkar som att omsorgsgivaregenskaper inte är någonting medfött, utan någonting som alla kan utveckla. Något som framkommit genom vår insamlade data samt tidigare forskning och litteratur, är att kvinnor genom tiderna har haft och fortfarande har ett större ansvar för hem och familj. Detta tror vi är den främsta orsaken till att föreställningen om att *omsorg är något kvinnligt* existerar. Därmed inte sagt att denna föreställning är oföränderlig, vi tror att samhället kommer genomgå förändringar gradvis i takt med att isärhållandet av könen luckras upp i exempelvis barnuppfostran och skolvärlden. En utveckling av denna art måste ske aktivt genom att medvetandegöra individens sätt att tänka kring genus. Det finns otroligt många olika aspekter som skiljer oss åt som människor. Kön är endast en av dem.

8 Förslag till vidare forskning

Vår studie har gett upphov till nya tankar kring forskningsområden som vi anser skulle vara värda att ytterligare behandla. En idé som vi hade med oss redan inledningsvis var att få ”samhällets” syn kring föreställningen att *omsorg är någonting kvinnligt*. Vi hade då kunnat undersöka forskningsområdet och föreställningen inom en större grupp individer, istället för att som vi gjort begränsa undersökningen till personalen inom hemtjänsten. Vi tror att en vidgad studie hade kunnat ge en ökad förståelse till varför hemtjänsten är så kvinnodominerad och varför män i så låg utsträckning väljer att söka sig till detta arbetsområde. De män vi intervjuat är redan inne i yrket och har en grundläggande positiv syn på omsorg. Det hade varit intressant att få reda på vad män i allmänhet anser om föreställningen istället.

Ett perspektiv som bör undersökas mer utförligt, vilket vi inte ansåg oss ha möjlighet till med tanke på tidsbegränsningen, är att utifrån omsorgstagarnas synvinkel beakta hur

föreställningen ser ut. Hittills har vi till största del funnit litteratur och tidigare forskning som beaktat omsorgsgivarens perspektiv på genus i omsorgssituationen. Det hade varit intresseväckande att få omsorgstagarens syn på hur manliga respektive kvinnliga omsorgsgivare skiljer eller inte skiljer sig åt i arbetet.

9 Källförteckning

Abbott, Pamela & Wallace, Claire (1997) *Introduktion till sociologi – feministiska perspektiv*. Lund, Studentlitteratur.

Andersen Heine; Brante, Thomas; Korsnes, Olav (red) (2001) *Sociologiskt lexikon*. Stockholm, Bokförlaget Natur och Kultur.

Arrhenius, Sara (1999) *En riktig kvinna – om biologism och könsskillnad*. Stockholm, Atlas.

Bell, Judith (2006) *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund, Studentlitteratur.

Bibelkommissionen (1999) *Bibel 2000*. Stockholm, Svenska Bibelsällskapet och Verbum Förlag.

Billinger, Kajsa (2005) *Fokusgrupper - en datainsamlingsmetod*. Larsson, Sam; Lilja, John; Mannheimer, Katarina (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Malmö, Studentlitteratur.

Blomdahl Frej, Gunborg (1998) *Social omsorg och socialpedagogik*. Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (1998) *Social omsorg och socialpedagogik: filosofi, teori och praktik*, Lund, Studentlitteratur.

Burr, Vivien (2003) *Social constructionism, second edition*. London, Routledge.

Butler, Judith (2006) *Genus ogjort – kropp, begär och möjlig existens*. Stockholm, Nordstedts Akademiska Förlag.

Carle, Jan; Garrido, Alicia; Luis, Álvaro, José; Nilsson, Björn (2006) *Socialpsykologi: bakgrund, teorier och perspektiv*. Lund, Studentlitteratur.

Cuesta, Marta (2003), *Vardagssamtal mellan kvinnor*. Mulinari, Diana; Sandell, Kerstin; Schömer, Eva (2003) *Mer än bara kvinnor och män – feministiska perspektiv på genus*, Lund, Studentlitteratur.

Denscombe Martyn (2000) *Forskningshandboken*. Lund, Studentlitteratur.

Goffman, Erving (1959) *Jaget och maskerna*. Stockholm, Nordstedts akademiska förlag (utgivningsår 2009)

Hirdman, Yvonne (2001) *Genus: om det stabila föränderliga former*. Malmö, Liber.

Hirdman, Yvonne (2007) *Gösta och genusordningen, feministiska betraktelser*. Smedjebacken, Scandbook.

Holgersson, Charlotte; Höök, Pia; Linghag, Sophie; Wahl, Anna (2001) *Det ordnar sig – teorier om organisationer och kön*. Lund, Studentlitteratur.

- Johansson, Stina (2002) *Den sociala omsorgens akademisering*. Stockholm, Liber.
- Knijn, Trudie & Kremer, Monique (1997) Gender and the caring dimension of welfare states: toward inklusive citizenship. *Social politics* (1997) 4(3): 328-361.
- Kvale, Steinar & Brinkmann Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund, Studentlitteratur.
- Lantz, Annika (2007) *Intervjumetodik*. Lund, Studentlitteratur.
- Larsson, Sam (2005) Kvalitativa metoder. Larsson, Sam; Lilja, John; Mannheimer, Katarina (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Malmö, Studentlitteratur.
- Merton, Robert (1968) *Social Theory and social structure*. New York, Free press.
- Motevasel, N. Ingrid (2000) *Män, kvinnor och omsorg – en studie av omsorg som begrepp och handling i mans- och kvinnodominerade yrken*. Lund, Universitetsstryckeriet.
- Persson, Louise (2009) *Klassisk feminism*. Stocksund, Hydra förlag.
- Repstad, Pål (2004) *Sociologiska perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund, Studentlitteratur.
- Renck, Barbro & Starrin, Bengt (1996), Den kvalitativa intervjun. Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar (1996) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund, Studentlitteratur.
- Russell, Richard (2007) Men doing “women’s work:” elderly men caregivers and the gendered construction of care work. *The journal of men’s studies* (2007) 15(1):1-18
- Storm, Palle (2008) *Kvinnor och män i avlönat omsorgsarbete: Hur kön, etnicitet och sexualitet kommer till uttryck i tal och handling på ett sjukhem*. Stockholm, Print Center.
- Szhebehey, Marta (1995) *Vardagens organisering: om vårdbiträden och gamla i hemtjänsten*. Lund, Arkiv Förlag/A-Z Förlag.
- Sörensdotter, Renita (2005) *Män som medel för en jämställd omsorg? En utvärdering av projektet ”män i vården” i Hedemora kommun*. Falun, Dalarnas forskningsråd.
- Sörensdotter, Renita (2008) *Omsorgsarbete i omvandling – genus, klass och etnicitet inom hemtjänsten*. Stockholm, Macadam.
- Thomassen, Magdalene (2008) *Vetenskap, kunskap och praxis – introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö, Gleerups utbildning.
- Regeringskansliet <http://www.sweden.gov.se/sb/d/12016/a/127986> (110401)
Motverka könsuppdelningen på arbetsmarknaden och i näringslivet

Bilaga 1 Intervjuguide

Bakgrund:

- Ålder
- Kön
- Antal år i hemtjänst

Begreppet omsorg:

- Vad innebär ordet omsorg för dig? Ge exempel.
- Nämn tre viktiga egenskaper som du anser att en medarbetare inom hemtjänsten bör ha. Varför är dessa egenskaper viktiga i omsorgsarbetet? Förklara!
- Varför tror du att det finns en syn på omsorg som något feminint? Något kvinnor utövar naturligt?
- Varför tror du att så många som arbetar inom hemtjänsten är kvinnor?
- Kan du säga tre adjektiv som du ser som typiskt kvinnliga? Förklara varför du valt dessa adjektiv.
- Kan du säga tre adjektiv som du ser som typiskt manliga? Förklara varför du valt dessa adjektiv.
- Varför är det fördelaktigt att vara kvinna inom hemtjänststyrket? Varför inte?
- Varför är det fördelaktigt att vara man inom hemtjänststyrket? Varför inte?

Arbetsplatsen:

- Vilka skillnader upplever du att det finns i hur dina manliga och kvinnliga kollegor arbetar?
- Hur upplever du arbetsplatskulturen på din arbetsplats? (vad talar man om, hur man klär sig).

- Tycker du eller personer i din omgivning att du har förändrats sedan du började arbeta inom hemtjänsten? Varför/varför inte?
- Beskriv umgängesmönstret på din arbetsplats. (Kön, ålder, etnicitet) Är de du väljer att umgås med lika eller olika dig? Vilka väljer du att luncha med etc?
- Vad är det som gör att du känner förtroende/känner inte förtroende för en kollega? (kön, ålder, etnicitet, utbildning, lika värderingar etc.)
- Om du fick beskriva den ideala arbetsgruppen, hur skulle den då se ut? Varför?
- Vad tror du skulle ske om det blev en jämnare fördelning mellan kvinnor och män i personalen? Hur skulle det påverka vårdtagarna? Hur skulle det påverka arbetsgruppen?

Praktiska arbetet med omsorgstagarna:

- Beskriv hur du har fått ta del av omsorgstagarnas förväntningar på män respektive kvinnor. Vad är det som brukar skilja i förväntningarna beroende på personalens kön?
- Beskriv vad det är som gör att omsorgstagare kan känna sig positivt inställda till manlig personal.
- Beskriv vad det är som gör att omsorgstagare kan känna sig mindre positivt inställda till manlig personal. (dusch, intymhygien etc.)
- I vilken typ av situationer hos omsorgstagare händer det att män nekas att utföra vissa arbetsuppgifter? Vad tror du detta beror på?

Bilaga 2 Informationsblad

Hej!

Vi heter Anna Faxér och Marie Svantesson och läser sjätte terminen på socionomprogrammet vid Göteborgs universitet. Vi har börjat skriva vår C-uppsats och tackar för Er medverkan. De intervjuer vi genomför kommer sedan ligga som underlag för vår uppsats i kursen *Vetenskapligt arbete*.

Syftet med vår studie är att undersöka hemtjänstarbetet utifrån ett genusperspektiv. Vi vill lyfta fram omsorgsbegreppet och även könets påverkan hos medarbetarna, dels på arbetsplatsen men även i det praktiska arbetet hos omsorgstagarna. Intervjun är uppdelad i olika teman vilka är följande; *bakgrund, begreppet omsorg, arbetsplatsen och det praktiska arbetet med omsorgstagarna*. Frågorna kommer att behandla ovanstående teman.

Etiska frågor i intervjuundersökningar är viktiga att beakta och vi vill med detta informationsblad meddela att ni när som helst kan avbryta intervjun. Alla undersökningspersoner kommer att vara anonyma och fingerade namn kommer användas. För att underlätta utskrift av intervjuerna kommer vi att spela in dessa på band. Om ni misstycker till detta respekterar vi det och för fältanteckningar istället.

Vår uppsats kommer att vara färdig den 27 maj och vi kommer att överlämna ett exemplar av uppsatsen till er via mail.

Om ni har några frågor så hör gärna av er till oss!

Med vänliga hälsningar

Anna Faxér (xxxx-xxxxxx) och Marie Svantesson (xxxx-xxxxxx)